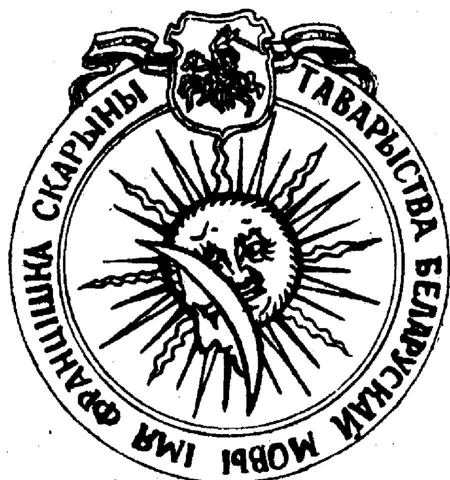
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) ◈ 40(96) ◈ 7 кастрычніка 1992 г. ◈ Кошт 1 рубель (Па падпісцы — 10 кап.)

ПОСТУП ТЫДНЯ

НА БЕЛАРУСІ ЎПЕРШЫНЮ АДЗНАЧАНЫ ДЗЕНЬ ПАЖЫЛЫХ ЛЮДЗЕЙ. ІНІЦЫЯТАРАМ ПРАВЯДЗЕННЯ ДНЯ ВА ЎСІМ СВЕЦЕ СТАЛА ААН

***СТАРШЫНЯ САВЕТА МІНІСТРАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ВЯЧАСЛАЎ КЕБІЧ З АФІЦЫЙНЫМ ВІЗІТАМ НАВЕДАЎ АЎСТРЫЮ,** дзе правёў перагаворы з федэральным канцлерам, сустрэўся з дэпутатамі аўстрыйскага парламента. Аўстрыя абяцала выдзеліць Беларусі вялікі крэдыт. У першыя пяць гадоў — каля 500 мільёнаў долараў.*

АДБЫЛОСЯ ЧАРГОВАЕ ПАСЯДЖЭННЕ САВЕТА БЯСПЕКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ, якое вёў старшыня Савета бяспекі Беларусі, кіраўнік Вярхоўнага Савета Станіслаў Шушкевіч. Быў разгледжаны праект ваеннай (абароннай) дактрыны і галоўных напрамкаў ваеннага будаўніцтва Рэспублікі Беларусь. Асаблівая ўвага была ўдзелена прапрацоўцы сацыяльных гарантый ваеннаслужачым, якіх звальняюць з Узброеных сіл. Прызнана мэтазгодным паскорыць распрацоўку праграмы сацыяльнай абароны ваеннаслужачых. Абмеркаваны і іншыя пытанні бяспекі і суверэнітэту Беларусі.

ПРЫ САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ РБ СТВОРАНЫ ЯШЧЭ АДЗІН КАМІТЭТ — ПА СПРАВАХ МОЛАДЗІ. Асноўнай задачай гэтага камітэта з'яўляецца каардынацыя работы міністэрстваў і ўстаноў, якія займаюцца праблемамі моладзі.

У МЕНСКУ ПРАЦЯГВАЮЦЦА БЕЛАРУСКА-АМЕРЫКАНСКІЯ ПЕРАГАВОРЫ ПА ПРАБЛЕМАХ ЗНІШЧЭННЯ ЯДЗЕРНАЙ ЗБРОІ.

АДБЫЎСЯ ЧАРГОВЫ РАУНД ПЕРАГАВОРАЎ ПАМІЖ ДЭЛЕГАЦЫЯМІ ЛІТВЫ І БЕЛАРУСІ ПА ПЫТАННЯХ ГРАНІЦЫ ПАМІЖ ГЭТЫМІ ДЗЯРЖАВАМІ. Была дасягнута прынцыповая дамоўленасць, што пры вызначэнні лініі праходжання дзяржаўнай граніцы бакі будуць кіравацца лініяй фактычнага землекарыстання.

З прэс-канферэнцыі

Мітрапаліт ФІЛАРЭТ: «Крый, Божа, не чапайце нас!»

Надзвычай цікавая, эмацыянальная гаворка адбылася на прэс-канферэнцыі ў епархіяльным упраўленні напярэдадні святкавання 1000-годдзя хрысціянскай царквы

на Беларусі: 1000 гадоў назад, у 992 годзе быў пастаўлены хрысціянскі епіскап у старажытным беларускім горадзе Полацку.

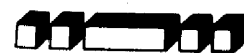
Але гаворка выйшла па-за межы юбілейных урачыстасцяў. У прыватнасці, Уладыка Філарэт выказаўся супраць абвінавачванняў, што царква, маўляў, прымае ўдзел у палітычнай дзейнасці. На ўсе захады розных палітычных партый і рухаў да паяднання сваіх мэтаў з царкоўным жыццём, мітрапаліт адказваў толькі так: «Крый Божа, не чапайце нас!»

Але праваслаўная царква і каталіцкі касцёл тым не менш пераплецены з дзяржаўнымі ды з пэўнымі палітычнымі клопатамі. Адчуваецца гэта, напрыклад, і па процістаянню, што ўзнікла паміж праваслаўнай царквой і газетай «Літаратура і мастацтва». Сутнасць канфлікту ў некаторай ступені перададзена ў звароце святароў Беларускага Экзархата напярэдадні святкавання 1000-годдзя Полацкай епархіі і хрысціянскай царквы на Беларусі, дзе сярод іншага вядзецца гаворка аб мэтазгоднасці перадачы праваслаўнай царкве Сафійскага Сабора ў Полацку, які зараз выкарыстоўваецца ўстановамі культуры рэспублікі.

«ЛіМ» выступіў супраць перадачы Сабора — сімвала старажытнасці Беларусі — праваслаўнай царкве, бо да яго маюць дачыненне іншыя хрысціянскія канфесіі, тым болей, што і набыткаў на шляху беларускасці ў праваслаўнай царквы на Беларусі зусім не шмат. Мітрапаліт у гутарцы з журналістам адзначыў, што ў праваслаўнай царкве гаспадыня не расійская, а царкоўнаславянская мова, што ўсё, маўляў, залежыць ад саміх вернікаў.

Мітрапаліт Філарэт таксама адзначыў, што праваслаўная царква — не вораг беларускасці: перакладзена на беларускую мову Евангелле ад Мацвея, завяршаецца пераклад Евангелля ад Марка, а па-беларуску могуць неўзабаве загучаць ранішнія і вячэрнія малітвы. І ў Менскай духоўнай семінарыі ўпершыню набрана беларускамоўная група.

Алесь КУТ.

Бліжэйшымі, больш адзін для аднаго зразумелымі робяцца жыхары Брэста і бельгійскага горада Сент-Нікаласа. Ад афіцыйных кантактаў гарады цяпер перайшлі да цёплых і простых чалавечых сустрэч. Горад над Бугам наведалі пенсіянеры з Сент-Нікаласа, яны жылі ў беларускіх сем'ях.

На здымку: бельгійцы Джульета Кепенс, Аўгуст Ванламбергей і Марыя Клер дэ Костэр гасцююць у сям'і Ігара Нічыпарука.

Фота Эдуарда КАБЯКА. Белінфарм.

Але!

Беларусы — нацменшасць

Я — беларус і, дзякуй Богу, жыву на Радзіме. Але з усяго бачна, што ўсё жыццё давядзецца адчуваць сябе прадстаўніком нацыянальнай меншасці.

Хто я для «русскоязычного населения»? Па-першае, нацыяналіст. Па-другое, «респондент, использующий белорусский в повседневном общении». І наогул, з-за такіх, як я, «кровь льётся у нас в Союзе».

У нас можна выйсці на вуліцу і спакойна даказваць усім, што «беларускі люд — быдла і наогул такой нацыі няма». Трымацца, гаворачы такое, можна ўпэўнена, бо ніхто не пікне, а на нацыяналіста (чытай — беларуса) нарвацца цяжка — іх няшмат. Чаму я не глухі?

У нас можна адкрыць газету і прачытаць здзеклівыя словы пра беларускую мову, гісторыю, культуру. «7 дней», напрыклад, у адным з нумароў нават забыла напісаць слова «язык» у назве артыкула. З гэтае акалічнасці зневажальны для беларуса артыкул называецца «Белорусский теряет популярность». Чаму я не сляпы?

Я ўжо ведаю, чым завяршыцца «барацьба» за падпісчыка на 1993 год. Пальму першынства атрымае «гонар» нашай шматпакутнай дзяржавы — газета «Советская Белоруссия». Сёлета яе чытае амаль кожная трэцяя сям'я. Вядома, хто дапамог гэтай «нацыянальнай» газеце выходзіць без перападпіскі такім накладам. Мяркую, што большая частка тых, каму ўжо не па кішэні расійскія газеты, перакінецца на «Советскую Белоруссию».

Але ж я ўсё роўна ўпэўнены — жыве наша слова!

Вацлаў ЖУРБА.

г. Маладзечна.

Весткі з Шацілавічаў

Данядаўняга часу ў Шацілавіцкім (Салігорскім) раёне мясцовым краязнаўцам былі вядомы толькі тры гарадзішчы. З дапамогай жыхара вёскі Стужкі Я. Белага выявілі чацвёртае.

* * *

На працягу трох месяцаў у Шацілавічах па вуліцы Інтэрнацыянальнай былі заліты фарбай рэкламныя плакаты цэнтральнага гарадскога Дома культуры і шыльда крамы «Оптыка», выкананыя на рускай мове. «Дабрадзей» пакінуў надпіс з просьбай пісаць па-беларуску.

Шацілавіцкая паэтка, сябра Шацілавіцкай рады Таварыства беларускай мовы Соф'я Шах у мясцовай газеце «Светлагорскія навіны» асудзіла такія «метады беларусізацыі», справядліва назваўшы гэта дзікунствам.

* * *

У гарадскім музеі захоўваюцца звесткі аб тым, што ў часы сталінскай «калектывізацыі» ў Шацілавічах было рэпрэсіравана 44 чалавекі. Але некалькі месяцаў назад на старонках «Светлагорскіх навін» надрукавалі спіс 23 асоб, атрыманы ад адзінага ацалелага пасля рэпрэсій жыхара горада Ануфрыя Манкевіча.

* * *

Шацілавіцкая рада Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне», у якой нямала сяброў Таварыства беларускай мовы, выступіла з ініцыятывай устанавіць памятны крыж з прозвішчамі нявінна закатаваных, на месцы якога ў будучыні намечана пабудаваць помнік «Пакутнікам Шацілавіч». Слова за ўладамі.

В. ШАЦІЛАВІЦКІ

г. Светлагорск.

Пра сцяг не ўспомнілі

Адшумелі жнівеньскія педагагічныя нарады. Яны заўсёды прытрымліваліся аднаведнага, загадзя запланаванага рытуалу: унясенне чырвонага сцяга піянерамі, падабраны прэзідыум, першыя месцы якога на сцэне займалі раённыя партбосы, за імі сціпла цiснуліся перадавыя педагогі, ветэраны. Потым ішлі шанаванні, клятвы вернасці справе КПСС і яе правадырам, заклік крочыць ленінскім шляхам да вышынь камунізму.

Цяпер гэты парадак парушыўся. Апусцела сцэна, знікла трыбуна, не чуваць тых знаёмых клятваў, няма тых знаёмых твараў партыйных важакоў, якія пільна праграмавалі ўвесь ход педагагічных нарад, спіс выступаючых і гэтак далей.

Што ж было замест гэтага? З самага пачатку пасыпаліся запэўніванні ў вернасці Адраджэнню нашай роднай незалежнай Беларусі. Было нейкае спаборніцтва ў выказваннях, гульня, адным словам, на сцэне. Хацелася б верыць, што ад шчырага сэрца расказваліся тут беларускія вершы, пеліся беларускія народныя песні, гучала народная музыка ад пачуццяў, а не як запланаванае мерапрыемства. Усе прамоўцы выказвалі заклапочанасць за цяперашні стан беларускай мовы і культуры, за адраджэнне беларускай сімволікі... Былі яны, вядома, не ў нацыянальных касцюмах, але імкнуліся гаварыць па-беларуску.

Што на нарадзе ўразіла асабліва? Гэта адсутнасць галоўнага атрыбута беларускасці —, нацыянальнага беларускага сцяга. Не з'явіўся ён, на жаль, ні ў пачатку, ні ў канцы педагагічнай нарады. Ніхто пра яго так і не ўспомніў, як быццам яго і няма. А ў зале, між іншым, сядзела кіраўніцтва раёна. Ці заўважыла яно адсутнасць беларускага сцяга? Відаць, не, бо доўгі час сядзела яно пад сцягам чырвоным.

Аляксандр ПЯТРЫНА.

г. Наваградак.

Весткі з Віленшчыны

Намеснік старшыні Белдзяржтэлерадыёкампаніі Б. І. Сушкевіч паведаміў (па тэлефоне), што будзе задаволена наша просьба аб выдзяленні з фонду кампаніі запісаў эстраднай (беларускай) музыкі для арганізацыі беларускай праграмы пры польскай прыватнай радыёстанцыі «З-над Віліі» ў Вільні.

WIS

СТАРШЫНЯ САВЕТА МІНІСТРАЎ РБ ВЯЧАСЛАЎ КЕБІЧ ПРЫНЯЎ У ДОМЕ ЎРАДА ГРУПУ КІРАЎНІКОЎ ВЯДУЧЫХ БАНКАЎ ІЗРАІЛЯ. *Былі абмеркаваны планы рэалізацыі дамоўленасцей у галіне фінансавага супрацоўніцтва. Найбольшая ўвага аддадзена стварэнню міжнароднага фонду па страхаванні інвестыцый у эканоміку Беларусі.*

Валюта за беларускасць

Аказваецца, атрымліваць аплату валютай можна не толькі гандлюючы вырабамі народных умельцаў. Адным з ці не самых важных аргументаў, чаму англійскія прадпрымальнікі заключылі з рок-ансамблем «Крама» пяцігадовы кантракт на гастролі ў Вялікабрытаніі ды яшчэ з выпускам пласцінкі, з'явілася тое, што таленавітыя музыканты карыстаюцца нацыянальнымі мелодыямі і беларускай мовай для сваіх песень.

Адгукніся, Аляксандр Людчык!

З Аляксандрам Людчыкам мы так і не сустрэліся. Згубілася нітачка нашага ліставання... А зараз, праз некалькі гадоў, не магу супакоіцца... Шкадую аб страчаным і недагавораным.

Па тым часе (1987, 1988 гады) многія яго выказванні мне здаваліся занадта радыкальнымі, як быццам у спрэчку са мной у абліччы экстрэміста ўступіў неблагі ўсё ж хлопец. Неблагі, але «экстрэміст»... Зараз я бачу, як не хапала нам здаровага экстрэмізму на першым этапе нацыянальнага Адраджэння. Пануючая паўсюдна асцярожнасць тады кіравала і мной. Кіравала не боязь, бо ў Туркестане, дзе служыў, сярод вайскоўцаў, як правіла, баязліўцаў не шмат. Прэстыжныя акругі, гарнізоны нам і не сніліся. На слыху — і жартам, і сур'ёзна — гучала адна пагаворка: «Далей Кушкі не пашлюць, меней узвода не дадуць».

Сустрэўшы мой адрас у адной з беларускіх рэдакцый, Алесь напісаў з Краснаводска. Туды ён патрапіў на службу як лейтэнант медыцынскай службы. Дзяліўся сваімі клопатамі пра першыя крокі адраджэння. Так, ён лічыў за абавязак мець дачыненне да ўсяго, што робіцца на Бацькаўшчыне. І гэтым як быццам штурхаў, варушыў і мяне. У адным з лістоў А. Людчык расказаў пра ўласную праграму «Спадчына». Алесь імкнуўся расшукваць сляды беларуска-туркменскіх сувязяў. Выступіў у краснаводскай абласной газеце са зваротам да землякоў-беларусаў. Збіраўся папрацаваць у мясцовым архіве.

...Шмат беларусаў трапіла ў Сярэднюю Азію ў XIX стагоддзі, у час «культу асобы», у перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Няўжо нічога не засталося? Такога не можа быць,— задаваўся пытаннем Алесь Людчык.

І памятаю (ізноў жа — па ліставанню), як радаваўся Алесь, калі, пасля яго «ціхенькай» агітацыі сярод землякоў выпісваць беларускамоўную перыёдыку, у адну сям'ю пачаў прыходзіць часопіс «Беларусь».

Так, беларускае Адраджэнне ў сучасным вымярэнні пачыналася якраз з гэткіх людзей, як Алесь Людчык. Мажліва, ён не стаяў у першым радзе... Але ж заслуга майго завочнага знаёмца ў тым, што ён тады свята ўсведамляў: нацыянальнага нігілізму нас можа пазбавіць толькі сапраўдны дзяржаўны суверэнітэт.

Прабач, Алесь, што без дазволу цытую кавалачак з твайго ліста ад 30 ліпеня 1988: «Сваё будучае і будучае Беларусі, яе жыхароў (падкрэслена мною — А.К.) я бачу ў барацьбе за суверэнітэт, і памкненні мае скіраваны да таго, каб Беларусь хоць бы крышачку нагадвала якую-небудзь краіну «народнай дэмакратыі»... Але гэта толькі праграма-мінімум. Зараз, на мой погляд, наспела неабходнасць у аб'яднанні ўсіх намаганняў у нейкім адзіным нацыянальным руху адраджэння...»

У тыя гады Алесь Людчык пазнаёміў мяне з планам «Мова-2000». Усяго толькі шэсць машынапісных старонак, а які запал, якая энергія ў кожнай з прапаноў, у кожным з радкоў!

«...адраджэнне мовы — гэта:

1) Вяртанне ёй годнага месца ў сістэме маральна-эстэтычных каштоўнасцяў;

2) Вяртанне ёй усіх належных мове цывілізаванае нацыі функцыяў...»

А далей — прапанова канкрэтных крокаў, рашучых дзеянняў. Многае з задуманага Алесем, яго паплечнікамі здзейснілася. Але ж шмат працы і наперадзе.

Алесь, дзе ж ты зараз? Ці мо ўсё яшчэ ў вайсковым страі, як і многія нашы землякі? Але ж пэўна адно: дзе б ты, Алесь, ні быў, ты паяднаны з родным словам, з яго лёсам.

Адгукніся, Алесь! І дзякуй табе...

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

Меркаванні

НАШ ПАШПАРТ

У наступным годзе, пасля 70-гадовага чакання, наступіць урачысты момант, калі мы станем грамадзянамі сваёй любімай, адзінай і непаўторнай Радзімы!

Усе добрыя людзі, якія лічаць нашу Беларусь сваёй Бацькаўшчынай! Якая падзея набліжаецца! Мы станем роднымі дзецьмі ў роднай бацькоўскай хаце. Скончыцца бязродства, пачне знікаць манкурства і пачнём «людзьмі звацца». Вельмі шкада, што не дачакаўся Янка Купала гэтай гадзіны. Мы атрымаем дакумент аб беларускім грамадзянстве — беларускі пашпарт! Ён павінен быць зроблены на стагоддзі, быць цалкам беларускім і адначасова замежным. Запісы ўсіх уласных імёнаў павінны быць зроблены на беларускай мове і прадубліраваны беларускай лацінкай, каб маглі прачытаць людзі, якія не ведаюць кірыліцы.

Пашпарт павінен быць беларускім, не скіраваным ні на Усход, ні на Захад. Імя па бацьку калі і даваць, дык вось так: Янка Шклярэвіч сын Лявонаў. У старажытнай Беларусі ў чалавека былі толькі імя і прозвішча. Звярталіся так: спадар Янка, спадар Шклярэвіч, альбо спадар Янка Шклярэвіч. Імя па бацьку пры гэтым не нагадвалася. Такі самы зварот быў і да жанчыны: спадарыня Алеся, спадарыня Шклярэвіч і г.д. Вельмі мілагучныя звароты з нашымі старажытнымі словамі «спадар» і «спадарыня».

Нацыянальнасць у пашпарце павінна быць пазначана, не трэба ператвараць нас у абязлічаны натоўп. Мы — беларусы! Апаненты гэтых думак зараз спашлюцца на Злучаныя Штаты Амерыкі. Але іх нельга прыводзіць у прыклад, бо гэта краіна — выключэнне. Яе адкрывала шмат людзей са Старога Свету, людзей шматлікіх нацыянальнасцей, кожная з якіх несла ў Амерыку сваю культуру. І таму нельга адназначна сказаць, чыя гэта зямля — ЗША.

На нашай Радзіме сітуацыя зусім іншая. Гэта — адвеку старажытная беларуская зямля! На ёй жывуць — беларусы, найстаражытнейшая славянская нацыя. А разам — людзі іншых нацыянальнасцей. Тут наша культура, наша мова, традыцыі, звычаі, тут магілы нашых продкаў.

Усемагутны Божа, няўжо дачакаліся, няўжо ў нашым пашпарце не будзе графы з прапіскай?! Няўжо становімся людзьмі?! Няўжо гэтую сваю жывёльную рысу — жыць там, дзе загадаюць, і на ланцужку, мы зжывём са свайго характару і станем сапраўды вольнымі?! Ніякіх прапісак! Будзем жыць там, дзе падабаецца, ездзіць, куды захочацца, працаваць там, дзе выгадна! Калі стане так, будуць паважаць грамадзяніна вольнай Беларусі ва ўсім свеце!

Разам з бел-чырвона-белым сцягам, гербам, гімнам Беларусі, якога мы так доўга чакаем, беларускі пашпарт з'явіцца яшчэ адным сімвалам грамадзяніна Беларусі, яшчэ адным невялічкім крокам да адраджэння нашай краіны.

Вячаслаў СВІЗУНОЎ.
г. Бабруйск.

Фестываль пад Оршай

***5** верасня на Крапівенскім полі пад Оршай адбыўся другі фестываль беларускай бардаўскай песні, прысвечаны гадавіне славутай Аршанскай бітвы 1514 года.*

Фэст распачаўся адкрыццём памятнага знака, прысвечанага гэтай істотнай падзеі беларускай гісторыі. Над ваколіцай цэлую ноч гучалі песні беларускіх бардаў. Сярод выканаўцаў — Андрэй Мельнікаў, Лана Медзіч, Кастусь Герашчанка, Алег Дашкевіч, Віктар Шалкевіч, Лера Сом. Будзем спадзявацца, што традыцыя фестывалю працягнецца, што праз год мы зноў сустрэнемся на Крапівенскім полі.

Фота Кастуся ЛАЗУКІ.

На здымках: Наталля Казлова з Барысава, Лана Медзіч з Менска.

Але!

І зноў «руская карта»

ЗНАЁМСТВА з некаторымі публікацыямі апошняга часу асобных перыядычных выданняў рэспублікі недвухсэнсоўна засведчыла, што ў нас ёсць даволі акрэсленыя сілы, якім не даспадобы пашырэнне ўжывання роднай мовы, якім не па нутру адраджэнскія працэсы наогул. Характэрна, што свае антыбеларускія па сутнасці выступленні прадстаўнікі гэтых сіл драпіруюць апраткай звычайнай, на першы погляд абсалютна бяскрыўднай, а то і прыватнай палемікі. У якасці ж казырнага туза яны часцяком звыкла трымаюць за пазухай сродак ужо шмат дзе з поспехам апрабаваны — так званую рускую карту. Аўтараў падобных публікацый з аўтарамі допісаў у рэдакцыю, дзе выказваецца незадавальненне пэўнымі бакамі адраджэнскага руху, сярод астатняга яднае тое, што звычайна яны гаворку вядуць адметным чынам. І тут і там аб'ектыўныя рэаліі знарок абыходзяцца, адны факты глуха замоўчваюцца, а другія ж — няхай сабе другасныя — за вушы выцягваюцца на паверхню, ды яшчэ ўсяляк абсмоктваюцца.

Вось прыклады. У сёлетнім ліпені «Наша слова» атрымала абураны ліст М. Лявіцкага з Менска. Што ж вымусіла яго «ўскіпець»? Аказваецца, тое, што на старонках газеты прагучала думка наконт актыўнай русіфікатарскай ролі на Беларусі праваслаўнай царквы. «Праваслаўная царква,— рашуча заявіў М. Лявіцкі,— русіфікацыю не праводзіць. Гэта паклёп». А як жа з фактамі? Замест іх красамоўна, не шкадуючы фарбаў ён, дарэчы, на добрай беларускай мове, пагрозліва папярэджвае: «Спадары пісьменнікі і журналісты! Вы павінны тэрмінова заняцца не царквой, а ўрадавымі ўстановамі, школамі, рэдакцыямі газет і часопісаў! Вось дзе поле дзейнасці!.. Рэлігія — гэта не Ваша опера, спадары-таварышы, і не суйцеся туды, калі ласка! А то сярод веруючых Вы пасееце да сябе злобу». Вось гэтак: калі, маўляў, толькі асмеліцеся гаварыць пра беларускае слова ў царкве, то вернікі непазбежна абразяцца, бо «яны фанатычна любяць сваё духавенства, падпарадкоўваюцца яму, але толькі да тае пары, пакуль гэты святар не парушае царкоўных устояў і традыцый». Выходзіць, «устоі» і «традыцыі» хрысціянскай царквы — гэта рускамоўе? А як жа быць з той мовай, з якой перакладзена Святое пісанне?

І далей аўтар ліста, не даўшы аддыхацца, малюе страшную перспектыву таго, што абавязкова і немінуча адбудзецца, калі праваслаўныя святары ўсё ж паспрабуюць загаварыць з паствай па-беларуску. Ён, у прыватнасці, паведамляе пра «інцыдэнт», які здарыўся 5 ліпеня г. г. у менскім праваслаўным саборы падчас набажэнстваў у гонар «Усіх Святых, на зямлі беларускай прасіяўшых». Служба, якую ўрачыста правіў тады мітрапаліт Філарэт, была як служба. Але «адзін малады святар выйшаў з алтара і сказаў вельмі прыгожае казанне на беларускай мове». Аўтар нават дапускае, што, «магчыма, зрабіў ён гэта з ведама Філарэта, бо свята... датычыць Беларусі». А ў выніку, на што ў лісце зроблены націск, атрымаўся скандал, ды такі, якога нават у нядобрай памяці хрушчоўскія часы «ніколі ў царкве не сустракалі». Адна пажылая жанчына «раптам на ўсё сваё горла закрычала: «Почему вы на этом языке начали говорить?! Говорите по-русски, чтобы все понимали! А этот язык нам не нужен!» Абураная жанчына,— працягвае чытач,— адзінокай не засталася, «яе заступніцы таксама пачалі крычаць: «Она права! Мы тоже плохо проповедь поняли! Нечего тут национализм разводить!» Далей распавядаецца, што натоўп вернікаў нібыта «пачаў прыхільна схіляцца менавіта да іх» (крыкуноў — М. В.). А інцыдэнт быў спынены, калі нехта сказаў, што жанчыны-крыкуны не інакш як сектанткі.

Можа, так і было. А можа, проста правакаткі? Усякае магло здарыцца. Калі прыняць логіку аўтара ліста, то беларускаму слову, нават «вельмі прыгожым казанням» і заўтра не знойдзецца месца ў праваслаўным храме, бо вернікі «не дазволяць»! Чыя гэта тады будзе царква? Няўжо беларуская? Ці яшчэ нейкай дзяржавы? Праўда, да сваёй сур'ёзнай высновы чытач прыйшоў, зрабіўшыся сведкаю толькі аднаго выпадку, які, зрэшты (калі не лічыць гэта арганізаванай правакацыяй), наўрад ці адбыўся б, каб вернікаў адпаведным чынам загадзя падрыхтавалі да нармальнага ўспрымання ў храме роднага слова. Але апошняе — унутраная справа царквы, куды мы, зразумела, не маем права ўмешвацца.

Цікавы і змястоўны ліст даслаў са Слоніма кандыдат багаслоўя, протаіерэй Сергій Гардун. Допіс святара — на цудоўнай беларускай мове, што вельмі прыемна. Протаіерэй абсалютна правільна лічыць, што «на працягу доўгіх стагоддзяў Беларусь не мела самастойнасці, умовы для развіцця беларускай культуры і мовы былі неспрыяльныя... Сёння пераважная большасць праваслаўных святароў размаўляе па-руску. Гэта бясспрэчны факт». Але далей чытач піша: «...на гэтай падставе абвінавачваць царкву ў русіфікатарскай дзейнасці нельга, бо ў такім разе на той самай падставе можна абвінаваціць у гэтым і беларускую медыцыну... лекары таксама ў сваёй большасці карыстаюцца рускай мовай...» Святар параўноўваецца з лекарам. Але ж першы мае справу з самім панам Богам, з душамі вернікаў, а другі — толькі з хваробамі нямоглай і тленнай плоці. Наш чытач таксама сцвярджае: «Што датычыць рускай мовы, то гэта мова штодзённага ўжытку для большасці цяперашніх беларусаў (з вядомых усім гістарычных прычын) і толькі таму яна ўжываецца і ў царкоўным асяроддзі». Але ж святар, калі ён чалавек нацыянальна свядомы, калі ён бачыць далягляды сваёй паствы, свайго народа наогул, проста маральна абавязаны крочыць наперадзе, далучаючы вернікаў да святых ідэалаў сапраўднага нацыянальнага Адраджэння... Вельмі хочацца верыць айцу Сергію, бо думкі ён выкладае шырока і шчыра. Але ж і недагаворанасць (асцярожнасць?) застаецца.

Калі ў сваіх лістах некаторыя чытачы толькі адмаўляюць роднай мове ў праве на ўваход у царкву, калі нехта прыстойна выказвае свае сумненні адносна шляхоў беларусізацыі, то ў асобных публікацыях пэўных перыядычных выданняў рэспублікі назіраецца ўжо нешта іншае. Тут гарматныя залпы па беларускасці, літаральна па ўсім, што так ці інакш звязана з Адраджэннем. Прычым гаворка вядзецца не з аб'ектыўных пазіцый, а з выкарыстаннем перакручаных, а то і сумніцельных фактаў. Пры гэтым падобныя публікацыі вылучаюцца нейкай пячорна-заалагічнай варожасцю да ўсяго сапраўды беларускага.

...Гартаем восьмы (жнівеньскі) нумар менскай газеты «Политика. Позиция. Прогноз». Выданне прэтэндуе на рэспектабельнасць і саліднасць: аж 16 палос (адкуль толькі сродкі людзі бяруць!?). Усе матэрыялы «спечаны» прафесійна, нічога не скажаш. Але змест... Нават паняцце «краіна», як і ўчора, паводле разумення рэдакцыі — не Рэспубліка Беларусь, не суверэнная наша дзяржава, а былы СССР. Газета называе сябе «информационно-аналитической и научно-популярной». Але марна шукаць сярод матэрыялаў якога-небудзь грунтоўнага палітычнага аналізу ці рэальных, глыбокіх прагнозаў жыцця рэспублікі. Тон задае ўступны артыкул галоўнага рэдактара газеты Віктара Вольскага «Станет ли Беларусь колонией Израиля?» Што пра яго сказаць? Непрыхаваная нянавісць да беларускага Адраджэння і слёзны плач па «единой и неделимой» бальшавіцкай імперыі. Хоць бы нейкая мера, хоць жменька знешняй прыстойнасці, інтэлігентнасці знайшлася ў газеты. Катэгарычна не падабаецца ёй скрозь усё: і адноўленая гістарычная сімволіка Беларусі, і намер рэспублікі стаць бяз'ядзернай, нейтральнай дзяржавай, і першыя парасткі нацыянальнай свядомасці беларусаў.

Асаблівую лютасць газеты выклікаюць людзі-падзвіжнікі, якія рупяцца на карысць Адраджэння, не пакладаючы рук. За сёлетні год у другі ўжо раз (!) у няміласць «ППП» трапіў народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч. Дванаццаці вобразных, прасякнутых болем за трагічны лёс роднай мовы гіпербалічных радкоў з кнігі новых вершаў паэта «Жыта, сосны і валуны» газеце хапіла, каб зноў параўнаць аўтара з... адыёзным антыісламістам Салманам Рушдзі (нататка «православного священника Павла Боянкова «Нил-богоборец»). І гэта, падкрэслім, пасля таго, як у ліпені г. г. аўтар кніжкі на старонках «Народнай газеты» ўжо даў рашучую водпаведзь «православному священнику», выкрыўшы поўную абсурднасць езуіцкіх сафізмаў П. Баянкова. Газета тым не менш зноў друкуе гэты матэрыял, кіруючыся жаданнем у што б там ні стала зблэсціць, абылгаць, зняславіць паэта, а заадно і беларускае Адраджэнне.

«ППП» пільна сочыць не толькі за творчасцю вядомых адраджэнцаў. Увагі не пазбаўлены і тыя, хто робіць першыя самастойныя крокі, спрабуючы разабрацца ў няпростых варунках айчыннай гісторыі. Варта было ў маі г. г. маладому журналісту-вайскоўцу А. Карлюкевічу ў газеце «Во славу Родины» змясціць артыкул «Загадка ігумені Макрыны», дзе на падставе дакументаў расказваецца аб нечуваных жорсткасцях царскіх улад у перыяд гвалтоўнага далучэння уніятаў на Беларусі да пануючай у Расійскай імперыі рэлігіі — «рускага» праваслаўя, як на аўтара абрынуліся маланкі. «Старшы лейтэнант запаса» П. Васілевіч даслаў газеце «Во славу Родины» свой гнеўны ліст, але рэдакцыя (гэта адчуваецца) надрукавала толькі больш-менш прыстойныя, памяркоўныя з яго вытрымкі. Але ў «ППП» — характар іншы. Яна шчодра аддала П. Васілевічу амаль палавіну старонкі. Учапіўшыся за адну з сапраўдных недакладнасцей А. Карлюкевіча, які памылкова назваў згаданую Макрыну «ігуменняй касцёла» (трэба было — ігумення манастыра), аўтар без хвіліны вагання вешае на журналіста ярлык «русафоба». А калі на Беларусі ёсць русафобы, якіх у рэспубліцы нават у папулярнай вайсковай газеце друкуюць, то з кантэксту матэрыялу П. Васілевіча недвухсэнсоўна вынікае: на Беларусі, несумненна, існуе і «рускае пытанне». А калі так, то можна, нарэшце, паспрабаваць і тут разыграць «рускую карту», рабочыя сцэнарыі якой зараз добра вядомыя...

П. Васілевіч нібы між іншым, як ісціну ўсталяваную і непахісную, называе зліццё беларусаў-уніятаў з праваслаўнай царквой у 1839 годзе «добраахвотным». Нішто сабе «добрая воля», калі і праз два дзесяцігоддзі на Беларусі працягвалася ўпартае супраціўленне вернікаў. З архіўных дакументаў вядома, у прыватнасці (і факты падобныя — не адзінкавыя), што віленскі генерал-губернатар У. І. Назімаў неаднойчы накіроўваў войскі ў розныя куткі Беларусі, каб сілай схіляць жыхароў у праваслаўе. Такое сцвярджае не аўтар гэтых радкоў, якога, дарэчы, «ППП» можа абвінаваціць у чым хочаш — аж да ваяўнічага «нацыяналізму», ці ўяўнай, неіснуючай «русафобіі». Так піша Аляксандр Іванавіч Герцэн (яго, нагадаем, у мінулым стагоддзі па заслугах лічылі сумленнем Расіі) у сваім «Лупцуючым праваслаўі», змешчаным у 27-ым нумары славутага бесцэнзурнага «Колокола» за 1858 год.

На заканчэнне хочацца шчыра прызнацца: непрыемна наогул весці палеміку з аўтарамі, якія не проста нечага не зразумелі ці не ведаюць, а звыкла карыстаюцца прыёмамі гульні ў карты, уласцівымі пэўнай катэгорыі «прафесіяналаў».

Мар'ян ВІЖ.

5—7 верасня 1992 года адбылася 20-ая сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі ў Нью-Брансвіку (штат Нью-Джэрсі). З прывітальным словам перад прысутнымі выступілі Прэзідэнт Злучаных Штатаў Амерыкі Джордж Буш і губернатар штата Нью-Джэрсі Джым Флёрыё.

Белы Дом
Вашынгтон
3 верасня 1992 года

Я рады вітаць усіх, што з'ехаліся ў Нью-Брансвік на 20-ую штодвухгадовую Сустрэчу беларусаў Паўночнай Амерыкі. Асабліва вітаю Вашых гасцей з-за мяжы.

За два гады ад часу Вашай апошняй сустрэчы карта свету была перароблена ў выніку таго, што свет перажывае адраджэнне свабоды і дэмакратыі. У снежні летась Злучаныя Штаты з пачуццём гонару прызналі незалежнасць новавызваленай Беларусі ды заклалі базу для пашырэння двухбаковага і шматбаковага супрацоўніцтва. У часе, калі Ваша ўвага засяроджана на светлай будучыні, што чакае Вашых сяброў і сваякоў у Беларусі, я ўрачыста абяцаю маё поўнае і працяглае падтрыманне ў намаганнях устанавіць стабільны, дэмакратычны ўрад ды арыентаваную на вольны рынак эканоміку. І я далучаю свой голас да Вашых малітваў за мір у цэлым рэгіёне.

Як я сказаў Прэзідэнту Шушкевічу, амерыканцы падзяляюць адданасць свабодзе і справядлівасці, якую прадэманстраваў мужны народ Беларусі. Мы таксама разумеем тыя шматлікія цяжкасці, што стаяць перад ім і якія трэба перамагчы, каб выйсці са стагнацыі і заняпаду як выніку дзесяцігоддзяў камуністычнага панавання. Цешачыся дабротамі свабоды разам з дабрабытам, што стаўся вынікам прыватнага прадпрымальніцтва і вольнага рынку, мы гатовыя падтрымваць нашых беларускіх сяброў і дапамагаць ім у гэтым гістарычным заданні. Я вітаю гатоўнасць Прэзідэнта Шушкевіча супрацоўнічаць у намаганні выканаць міжнародныя нагадненні аб зніжэнні ўзроўню ядзерных узбраенняў, мая адміністрацыя будзе і надалей садзейнічаць аказанню эканамічнай і тэхнічнай дапамогі Беларусі.

Барбара далучаецца да маіх найлепшых пажаданняў Вам плённай і прыемнай сустрэчы.

Джордж БУШ.

Штат Нью-Джэрсі
Бюро Губернатара
Трэнтан
5 верасня 1992 года

Дарагія Сябры! Я хацеў бы перадаць ад імя штата Нью-Джэрсі цёплыя прывітанні кожнаму ўдзельніку 20-ай штодвухгадовай Сустрэчы прадстаўнікоў Беларуска-амерыканскага Задзіночання і Згуртавання Беларусаў Канады.

За мінулыя гады беларуска-амерыканская грамада пусціла глыбокія карані ў Нью-Джэрсі. Апрача важнага ўдзелу ў прафесійных і грамадскіх справах нашага штата, беларускія грамадзяне Нью-Джэрсі адзначыліся тым, што голасна выказвалі сваё падтрыманне дэмакратычных вартасцяў і правоў чалавека ў цэлым свеце. Фактычна амерыканцы беларускага паходжання могуць вельмі ганарыцца ўсведамленнем, што іх намаганні сталіся рухаючай сілай у аднаўленні дэмакратыі на Беларусі. Я перакананы, што пры далейшай падтрымцы з боку беларускіх грамадзян, якія жывуць у Нью-Джэрсі і па цэлай Амерыцы, Беларусь будзе расці і багацець як горды член сям'і народаў.

Яшчэ раз, калі ласка, прыміце мае найлепшыя пажаданні ўдалай сустрэчы. Вашы дасягненні — гэта крыніца пачуцця гордасці і натхнення для ўсіх нас.

Шчыра ваш
Джым ФЛЁРЫЁ,
Губернатар.

Згадкі

Язэп ***ГЕРМАНОВІЧ***

ЗРАБІЎ ШТО МОГ

(Працяг. Пачатак у № 39).

Савіцкія жылі дружна: святкавалі адны ў другіх памятныя дні — а рэха даходзіла да нашых Гальшан, дзе і гаварылі, што «ля Нью-Йорку ёсць вялікая вёска, што называецца Бруклін: там жыве найбольш гальшанскіх, а сярод іх найбольш Савіцкіх!..»

У Гальшанах асталася адна з дачок Францішка, Марыля, замужам за Антонам Трапіком, вельмі добрым чалавекам. Але лёс іхны не злажыўся шчасліва: дзеці паміралі адно за другім, здаецца, сямёра. Гадаваліся пры мне, як мы ў іх пражывалі, і былі незвычайна сімпатычныя, але нейкае няшчасце ішло за імі ўслед, аж асталася Марыля ўдавою з адным сыночкам, наследнікам, які таксама памёр малым!..

З іншых наступнікаў у родзе Савіцкіх разляцеліся ўсе: і вайна разагнала і другія прычыны зляжыліся. Так слава старога «патрыярха» Францішка Савіцкага пакрысе меркла — ажно і згасла зусім, бо, здаецца, у калгасы ў Гальшанах з гэтага слаўнага роду аніхто не трапіў!..

А ў Амерыцы «лаві вецер у полі»! Як я прыехаў у 1960 г. у Нью-Йорк і ў Бруклін, дык жыў яшчэ мой малодшы дзядзька Францішак, сын Францішка, майго дзеда. Гэты Францішак 2-гі, малодшы ад мяне, не быў жанаты і памёр ад старасці кавалерам. Яшчэ я знайшоў жывым старшага дзядзьку, Міхала. А з іхнымі патомкамі я не ўмеў па-ангельску згаварыцца...

II. МЫ — СІРОТЫ

Сірата: «Беспрытульны,
бездаглядны,
Каму будзе ладны?»

Мястэчка Гальшаны — гэта мая найбліжэйшая радзіма, з якой я зросся ад малога, якое я палюбіў аж да сёння — такое прыгожае з сваёй рэчкай Гальшанкай (яна і Жыгянка), з сваёй гарою ў дзвюх вёрстах — даўнейшай крэпасцяй — Гарадзішчам, з сваім замкам на канцы Замкавай (Вішнеўскай) вуліцы і з сваімі трыма млынамі... Бо мястэчка цягнулася ўздоўж рэчкі, толькі перарэзана накрыж вуліцамі (кароткімі), Трабскай і Барунскай; а доўгія — Ашмянская і Замковая — канчаліся двума млынамі, дый Трабская мела млын пасярод. Само мястэчка ляжала ў даліне рэчкі: паўночны бок і паўднёвы былі ўзвышшам з групы так называемага Ашмянскага гарба, дык сапраўды рэльеф узгоркаў, раздзеленых ракою, даваў малюнкі жывыя і яркія, аздобленыя лясамі і пералескамі, хмызнякамі і зараслямі... Тут было дзе гуляць і хавацца, пераклікацца і спяваць, пасвіць быдла дый хадзіць на грыбы. Нават самыя назвы месцаў прыпамінаюць ажыўленае палажэнне Гальшанаў, як Горкі — сасновы лес і магільнік, Вапніца, Крывуля, Гарадзішча, Клін, Сценка і г.д. Затое назвы вёсак наводзілі на нешта старое і забытае, як Чуркі, Карабы, Каранды, Рамейкішкі, Вашнарышкі, Слабада... Назвы гарадоў і мястэчак напаміналі нешта ў памяці цалкам страчанае, як Ашмяна, Смаргонь, Крэва, Баруны, Солы, Трабы, Жупраны...

Самыя мае Гальшаны — гэта слаўны калісьці ўмацаваны і агароджаны крапасны пункт-горад князёў Гольшаў, з якіх Зося Гальшанская была апошняй жонкай караля Ягелы, а з іх і роду Ягелонаў. Пасля Гальшаны падпалі пад князёў Сапегаў, далей пад паноў Корсакаў і, трапілі, нарэшце, у сям'ю рускага генерала Гарбанёва, які яшчэ за маёй памяццю разбіваў апошнюю з чатырох замкавых вежаў, а ў замкавым касцёле зрабіў склад дроў. Павал Сапега ў 1618 годзе пабудаваў цудоўны рэнесансавы касцёл. У нейкім часе Сапегі сталі кальвіністамі і касцёл зрабілі кальвінісцкім зборам. Дый зноў разам з Сапегамі касцёл вярнуўся да каталікоў. Помню добра нагробак князя Паўла Сапегі з трыма жонкамі: князь—магутны рыцар у зброі, першая жонка — вялікага росту, другая — меншая, а трэцяя — значна меншая. Гэтая група цікавіла ўсіх турыстаў сваім выдатным мастацтвам. Перажылі фігуры Сапегаў розныя гістарычныя падзеі, войны і напасці і дзве вялікія сусветныя вайны—заставаліся непашкоджаныя. Але падзеі эпохі атэізму і калгасаў не пашчадзілі ні гістарычных, ні рэлігійных, ні мастацкіх памятнікаў: касцёл — склад дроў, вокны павыбіваныя,— так пайшлі дзеіць новыя «культурнікі» ўслед за генералам Гарбанёвым!..

Мы з сястрой асталіся ў маткі сіротамі, як бацька ў 1892 г. пакінуў мяне двухгадовым. Пра той перыяд я нічога не магу ўспомніць, бо быў малым. Найдзіўнейшая і страшная прыгода здарылася са мной, калі меў год — яшчэ пры жыцці бацькі. Мяне пакінулі на даўнейшай высокай цаглянай печы, і мы сядзелі з Людвіняй: ну, яна была апякункай, бо мела аж два гады з палавінай! Але я, як «мужчына», не хацеў сястры, як «бабы», слухаць і напоўз на бераг печкі, хоць сястра і сварылася: «Не лезь, бо...» Дык і зваліўся, а галавой стукнуў у ляжанку: расквасіў галаву так, што і цяпер магу апчуваць добры равок ад чала ўглыб... Які быў вынік і небяспека, можна судзіць з таго, што я перастаў хадзіць на цэлага паўгода!

Трэба заўважыць, што, як бацька мой паміраў, дык і матка была пры смерці, без памяці: ад яе таілі смерць бацькі, што нібыта яго вывезлі ў шпіталь у Ашмяну. Толькі ад нас, дзяцей, матка даведалася пра смерць бацькі. Ды і пасля матка ад пары да пары западала ў нейкую паважную немач — аж яе вывозілі ў шпіталь!.. Аднак здароўе ўрэшце ўстаткавалася, і матка мусіла зарабляць на жыццё, як наймітка, на гаспадарскіх работах. Не могучы забіраць з сабой абое сваіх сіротак, матка брала толькі старшую, Людвіню, а мяне пакідала на доўгі час у сям'і Савіцкіх, дзе матчына мачыха Анеля, а мая бабуля, уліцала мяне ў сваю вялікую сям'ю. У значным перыядзе часу мая матка бывала на далёкіх працах — аж я, маючы 3—4 і 5-ты год, проста пра іх забыўся!

Такая доля сіраты-прыблуды, ведама, не зайздросная. Такім чынам я ўзрос у пазіцыі вандроўнага чалавека, што трывала ўсё маё жыццё, як аб гэтым будзеце далей чытаць. На маё шчасце, мушу прызнацца, што я не ліпне бываў пакрыўджаны, бо ў Савіцкіх мяне асабліва любіў адзін з маіх старшых (ад мяне 7 гадоў старшы) дзядзькоў Міхась Савіцкі, хлапец-весялун дый вельмі шустры, а незвычайна сімпатычны. Ён мяне вучыў плаваць, але не даў рады з гэтым і пакінуў недавучкам. Дый ён мяне пасля завёў у народнае вучылішча і неяк не мог вучыцелю растлумачыць пра майго бацьку; а мяне страшэнны смех праймаў, як яны талкавалі з вучыцелем нарасейску, бо я першы раз чуў гэтую цудачную мову. Неяк не доўга пасля таго дзядзька Міхась зусім знікнуў з майго гарызонта і паехаў у Амерыку, не развітаўшыся са мною,— ажно я сам у 1960 годзе, будучы ў Амерыцы, пастараўся да Міхася дапытацца. Жыў ён далёка ад Брукліна, у Нью-Йоркскім штаце і быў ужо інвалідам і дзедам шасці немалых унукаў. З вялікай радасцю вітаўся з дзядзькам Міхасём, аднак (да чаго даводзіць недалужная старасць!) я не змог з сымпатычным Міхасём пагаманіць: ён толькі глядзеў на мяне і ўвесь час усміхаўся, а ў гаворцы нешта лапатаў з невялічкім сэнсам... Не дай, Божа, мне такой старасці, лепш ужо памерці — на Божую хвалу! — Ну, дзядзька Міхал незадоўга памёр, але мне ўдалося дапытацца да аднаго з ягоных унукаў, які быў клерыкам у законе: з гэтым я згаварыўся па-французску: ён аказаўся вельмі сымпатычным, на падабенства свайго дзеда з малых ягоных гадоў.

Яшчэ я падружыўся з унукам майго найстаршага дзядзькі Антона, Уладыславам Тармасэвічам (гальшанцам) па сваім бацьку. Гэты ўжо інжынер Уладыслаў Тармасэвіч, напэўна, быў бы маім найлепшым прыяцелем, каб мы мелі супольную якую-небудзь мову, але ён гаварыў толькі па-ангельску і па-гішпанску, а я... Як той «цуд» аднаго разу, што «дзед гаварыў да абразу й абраз да яго — ні слова: — такая ўся размова!..»

III. ВУЧАНЬ І ПАСТУХ

Такія два чыны, якія я дастаў намінальна адразу, былі ў маім жыцці здарэннем нязмерна выдатным: я ж ганарыўся імі перад усім дробным народам на Ашмянскай вуліцы. Тая дробяза дзеці — трымалася яшчэ матчынай спадніцы, калі мы — хлапцы — ішлі ўжо ў людзі.

Настаў асенні — і зімовы сезон, калі наказваўся снег і калі быдла заганялі ў хлявы на ўсю зіму.

Ведама, у школцы было найвесялей, хоць спачатку было непрывычна, бо аж зацесна! Якая была нашая школа, можна судзіць з таго, што намі камандаваў адзін настаўнік, а клясаў меў ён чатыры і ўсе таўкліся ў адной салі — у пакоі такім прасторным, як адрына. Фактычна клясы лічыліся тры, але першая дзялілася на дзве групы. Я ж мог трапіць адразу ў другую групу, але тады быў я такі малы — ледзь не найменшы з усяе школы, што ўтнуў мяне настаўнік у першую, без ніякага экзамену, а зрэшты я і не ведаў ані аднае літары па-расейску!

Настаўнік наш, строгі педагог, меў вострае вока на ўсіх адразу і не жалеў ні штуршкоў, ні «пакаленкаў», ані «завувушкнеў»: не страшнае ўсё, апрача «лапы» — доўгай грубой лінейкі. Дзякую Богу, я такой не дастаў ані разачку, хоць баяўся падчас усяе школы. Было і «без абеду» і «пасля клясы».

Яўрэяў у школе не было ніводнага, хоць у мястэчку яны займалі ўвесь рынак і вуліцы ад рынку; нават тры іхныя сям'і мелі ўдзел у местачковай гаспадарцы — «у шнурох» поля. Аднак яўрэйскія хлапцы вучыліся ў сваім хэдэры пры сінагогах, якіх мелі дзве вялікія, побач з сабою. Праваслаўных у мястэчку было нямнога і ў школе — таксама. Да іх прыходзіў на Божы Закон іхны святар, які называўся Уладзімер Юзвік: гэта быў салідны і паважаны духоўнік, якога шанавалі навакол усе.

Першыя два гады — гэта былі страчаныя дні, тыдні і месяцы, такія нудныя, што толькі нашая простая натура магла ператрываць такую «навуку»: мы не мелі ў кніжцы ні абразкоў, ані цікавай лектуры. Нашая мова ў хаце і ў школе была беларуская, але настаўнік не сказаў ніколі ні аднаго слоўца папросту, і мы змушаны былі адказваць па-расейску, нам убілася ў душу такая казёншчына на ўсё жыццё! Толькі помню, што аднойчы Аўдзей паказаў нам «жывы абраз»: адзеў аднаго вучня ў расейскую сарочку, і той увайшоў у клясу, спяваючы расейскую песню. Я ж не зразумеў той песні, але жывы абразок помніцца мне дасюль!

(Працяг будзе).

Заняткі вядзе Валянціна Карлаўна РАМАНЦЭВІЧ

ЗАНЯТКІ II

Вочна-завочная школа

ТЭМА: Вымаўленне спалучэнняў зычных

ФАНЕТЫЧНАЯ РАЗМІНКА

1. Прачытайце словы ўголас, памятаючы правілы чытання галосных і зычных (папярэдні ўрок):
багаты, гаспадар, загарэць, чакае, дзякуй, нядзеля, гляджу, бярозавы, чысціня, пачакайце, раздзяліць, зноў, заўтра, поўны.
2. Прачытайце скорагаворкі, запомніце. Хутка прагаварыце тры разы.
а) *Каму маку — каму макаку.*
б) *Натапка пакаваў пакупкі ў пакункі.*

ПАЎТАРЭННЕ ВЫВУЧАНАГА

1. Выканайце (выполните) вусна наступныя заданні.
— Назавіце вядомыя Вам словы ветлівасці.
— Павітайцеся з суседам і пачніце з ім гаворку.
— Папрасіце субяседніка падаць Вам патрэбную рэч і падзякуйце за паслугу.
2. Заданне да тэксту «Пра лён».
Адкажыце (ответьте) на пытанні:
— Якую беларускую загадку пра лён Вы запомнілі?
— Як цаніўся лён у старажытнасці?
3. Заданні паводле жыццёвага вопыту.
— Раскажыце, якім уяўляецца Вам ільняное поле, калі лён цвіце?
— Назавіце вядомыя Вам рэчы, якія выраблялі людзі з ільну.
— Дакажыце, што вядомыя Вам рэчы з ільну вельмі практычныя.

ДЛЯ ЦІКАЎНЫХ

1. Прачытайце тэкст. Запомніце прызначэнне ручніка ў жыцці беларусаў.

СІМВОЛІКА РУЧНІКА

Сярод ільняных вырабаў традыцыйнага беларускага ткацтва варты ўвагі ручнік.

Цікаўнасць да гэтай рэчы абумоўлена не толькі прыгажосцю, яго эстэтычнай функцыяй — упрыгожання інтэр'еру хаты, але і яго роляй у беларускіх абрадах.

Шырока выкарыстоўваўся ручнік, напрыклад, у вясельных абрадах. Падрыхтаваныя ў якасці падарункаў ручнікі мелі прэстыжнае значэнне, паколькі з'яўляліся лепшым доказам здольнасці нявесты ткаць, а ў будучым — апранаць сям'ю. Дарэнне ручнікоў заўсёды суправаджалася пэўнымі рытуаламі, песнямі. Але ручнікі дарылі не ўсім родзічам маладога (жаніха), а пераважна мужчынам: маладому, яго бацьку, свату і яго памочніку, дружыне маладога, іншым вясельным чынам.

Тыповым было ўжыванне ручніка ў якасці падножніка, на які станавіліся маладыя ў час вянчання. Адыходзячы ад аналоя, нявеста старалася цягнуць за сабой і ручнік. Гэта рабілася для таго, каб сяброўкі цягнуліся за ёю — выходзілі замуж.

Ручнікам карысталіся і ў іншыя моманты вясельнага абраду: у час звязвання нявесты і жаніха на вянчанні, у час пераезду да жаніха, што сімвалізавала адзінства маладых.

Ужываўся ручнік і для абгортвання рук. Маладых урачыста абводзілі ручніком вакол стала, заводзілі за стол. Такім жа чынам маладога і нявесту ўводзілі ў царкву.

Кульмінацыйны момант вяселля — прыезд павянчаных да хаты маладога — суправаджаўся своеасаблівай выстаўкай пасагу нявесты: ручнікоў, абрусаў, пасцілак — ствараўся яркі святочны інтэр'ер. Прысутныя прыдзірліва ацэньвалі колькасць і якасць рэчаў, багацце ўзораў.

Ручнік шырока ўжываўся ў жалобнай абраднасці.

Адзін з такіх старажытных звычаяў — вывешванне ручнікоў з вокнаў. На Віцебшчыне, напрыклад, калі цела нябожчыка ўжо ляжала ў труне на кутнім месцы, за акно, пры якім стаяла труна, вывешваўся ручнік. І ў знак жалобы, і для «патрэб» нябожчыка, які, паводле павер'я, можа вярнуцца ў пакінутую хату.

У Гомельскай вобласці на акно ставілі шклянку з чыстай вадой і вешалі ручнік, каб душа нябожчыка мела магчымасць памыцца і чыстай з'явіцца на той свет.

Ручнікамі здаўна на Палессі абвязваюць надмагільныя крыжы, бо гэта з'яўляецца найбольш выразным, даступным і зручным сродкам аздаблення магілы.

Ручнік ужываўся і пры ўшанаванні духаў продкаў на «Дзяды», прычым у розны мясцовасці па-свойму. На Магілёўшчыне, напрыклад, пасля вячэры на канец стала клалі ручнік, кавалак мыла, ставілі кубак з вадой. На стале пакідалі поўную чарку і вячэру. Людзі верылі, што дзяды прыйдуць уначы на вячэру і будуць мыць рукі. Рытуалы з ручніком адрозніваюцца паводле формы, але іх аб'ядноўвала сутнасць самога абраду — ушанаванне продкаў. Ручнік, такім чынам, паўстае перад намі, як сімвалічны пасрэднік паміж светам жывым і светам нябачным.

Паводле В. ФАДЗЕЕВАЙ.

Новая тэма

Запомніце:
Свісцячыя: *з, с, дз, ц.*
Шыпячыя: *ж, ш, дж, ч.*
Правілы вымаўлення спалучэнняў зычных
1. Свісцячыя перад шыпячымі вымаўляюцца як шыпячыя:
— *зж* [жж]: напішам *разжаліцца* (чытаем *ражжаліцца*);
— *сш, зш* [шш]: *бясшумна (бяшшумна), сшытак (шшытак);*
— *здж* [ждж]: *езджу (ежджу);*
— *сч, зч* [шч]: *пясчаны (пяшчаны);*
2. Шыпячыя перад свісцячымі вымаўляюцца як свісцячыя:
— *чц* [цц]: *у рэчцы (у рэццы);*
— *шс, жс* [сс]: *вучышся (вучысся), нясвіжскі (нясвіскі).*
3. А таксама звярніце ўвагу і запомніце:
— *дч, тч* [чч]: *лётчык (лёччык), перакладчык (перакладччык).*
— *дц, тц* [цц]: *на кладцы (на клаццы), у палатцы (у палаццы).*
— *чн:* чытаецца нязменна: *ручнік, яечня, сталічны.*
4. Свісцячыя *з, с, дз, ц* перад мяккімі зычнымі вымаўляюцца мякка: напішам *змена* (чытаем *зьмена*), *з лесу (зь лесу);*
снег (сьнег);
дзве (дзьве);
цвёрды (цьвёрды).

Выключэнне. Перад мяккімі *г, к, х* свісцячыя вымаўляюцца цвёрда: *згінуць, менскі, схіліцца.*

Практыкаванне. Прачытайце ўголас сказы, захоўваючы правілы чытання.

Дурны хутчэй хапаецца за агонь, чым за розум.

Круцельствам свет пройдзеш, ды назад не вернешся.

Гібкага дрэва вецер не зломіць.

Развіццё гутарковай мовы

Чалавек

Галава, нос, рот, губы, зубы, язык, шчокі, вушы, вусы, барада, валасы, шыя, рука, нага, пальцы, ногці, кулак, локаць, калена, жывот, спіна, грудзі (толькі ў множным ліку), *плечы, сэрца.* Нагадаем і адметныя беларускія назвы частак цела: *лицо — твар, брови — бровы (брыво), фигура — стан, глаза — вочы (вока), ресницы — вейкі, виски — скроні.*

ЗНЕШНІ ВЫГЛЯД

Высокі, нізкі, сярэдняга росту, стройны, худы, хударлявы, тоўсты, даўганогі, гарбаты, згорблены, спартыўнага складу.

ВОЧЫ

Колер (цвет): *сінія, блакітныя (голубые), шэрыя, карыя, цёмныя, чорныя, выцвілыя.*

Паводле формы: *вялікія, малыя, невялікія, круглыя, вырачаныя (вытаращенные).*

Паводле выразу: *добрыя, ясныя, закаханыя, ласкавыя, пільныя, разумныя, рашучыя, смелыя, хітрыя, строгія, суровыя.*

ДЗЕЯННЕ І СТАН ЧАЛАВЕКА

Чалавек ідзе, едзе, бяжыць, *спатыкаецца, стараецца, купаецца, мыецца, вучыцца, лянуецца,* запамінае, думае, спіць, ляжыць, сядзіць, стаіць, *смяецца, знаходзіцца,* танцуе, спявае, іграе, думае, піша, крычыць, капае, плача, пасылае.

Запомніце беларуска-рускія адпаведнікі:

працуе — работает; робіць — делает; пытае — спрашивает; адказвае — отвечает; памятае — помнит; *хвалюецца* — волнуется; *сварыцца* — ругается; марыць — мечтает; фарбуе — красит; прасуе — утюжит; есць — кушает; будуе — строит; *памыляецца* — ошибается; чуе — слышит; захоўвае — сохраняет.

ЗАМАЦАВАННЕ СЛОЎНІКА

Заданні.

1. Вы прачыталі больш за сто слоў. Прааналізуйце і скажыце, якія з іх вы ўжо ведаеце і якія вам неабходна запомніць.
2. Прачытайце пачутыя ўпершыню, і складайце з імі сказы.
3. Падкрэсленыя дзеясловы (глаголы) спалучыце са словам *ты,* запішыце і прачытайце, захоўваючы правілы вымаўлення, напрыклад: *спатыкаецца — ты спатыкаешся.*
4. Новыя для Вас словы запішыце на памяці і праверце, ці не нарабілі вы памылак.

Культура мовы

А можа, нагном?

Пісьменнік Васіль Хомчанка ў нататцы «Набгом ці нагбом?» («Наша слова», 8 мая 1992 г.) дае вельмі цікавае тлумачэнне ўтварэння слова *набгом:* ліць ваду з посуду, гледзячы на неба, на Бога. Сэнс ёсць! Але ў гэтым варыянце тлумачэнне больш жартаўлівае, чым лінгвістычнае.

Гэтую нататку мы абмяркоўвалі з супрацоўнікам «Аршанскай газеты» Міколам Дзямідовічам і прыйшлі да наступнага вываду. Прыслоўе *набгом* утварылася ад дзеепрыслоўя *набягаючы*, а яно — ад дзеяслова *набягаць.* Калі нахіляць збан, вядро, вада *набягае* на край посуду. І такім чынам атрымліваецца: ліць *набягаючую* на край посуду ваду — *набгом.*

Цяпер пра слова *нагбом.* Назва зборніка вершаў Р. Барадуліна — «Нагбом» — была заўжды вялікай загадкай для вучняў. Усялякія спробы растлумачыць сутнасць загалоўка даходзілі аж да грэчаскай міфалогіі! Прасачыўшы марфемнае змяненне слова, можна прыйсці да наступнай схемы яго ўтварэння: нагіба́ць — нагіба́ючы — нагібам — нагібо́м — нагбо́м.

Гэта слова ўжываецца часцей у тых раёнах, дзе большы уплыў расійскай мовы.

Апрача гэтых двух слоў ёсць яшчэ і трэцяе, сінонім гэтага паняцця, дыялектнае — *нагном.* Яно шырока ўжываецца ў розных абласцях, асабліва ў Брэсцкай. Прыслоўе *нагном* утварылася ад дзеепрыслоўя *нагінаючы*, а яно — ад дзеяслова *нагінаць.* Можа, гэтаму слову суджана стаць літаратурнай нормай? Няхай на гэта пытанне адкажуць майстры мастацкага слова і лінгвісты.

Васіль ГУСЦІНОВІЧ,
настаўнік.

Кароткі слоўнік эканомікі

«УЦЁКІ» КАПІТАЛАЎ — перамяшчэнне на працягу невялікага прамежку часу ў вялікім памеры каротка-тэрміновых пазыковых капіталаў паміж краінамі. Манеўрыраванне працэнтнымі стаўкамі прыводзіць да парушэння попыту і прапановы на валютных рынках. Больш высокая, чым на нацыянальным рынку капіталаў, стаўка банкаўскага працэнта стварае ўмовы для «ўцёкаў» капіталаў. Падставай для адплыву капіталаў з'яўляецца таксама выйгрыш ад курсавых суадносін, не цвёрдае валютнае становішча ў краіне, магчымасць дэвальвацыі яе валюты, змены эканамічных і палітычных умоў функцыяніравання пазыковага капіталу, пагроза нацыяналізацыі.

«Уцёкі» капіталаў звычайна маюць форму пераводу капіталу на рахункі замежных банкаў, куплі замежных каштоўных папер, кантрабанднага вывазу золата, замежнай валюты, нацыянальных грашовых знакаў і г. д. «Уцёкі» капіталаў адмоўна дзейнічаюць на стан плацежнага балансу, валютнага курсу і эканамічнага стану краіны.

Рубрыку вядзе

Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Багатыя на сюжэты ды вобразы нямецкія народныя балады былі ва ўсе часы крыніцай натхнення паэтаў Нямеччыны ды і ўсёй Еўропы. Пераклад адной з найбольш вядомых балад, запісаных у першай палове XVI стагоддзя, мы змяшчаем ніжэй.

ПЕСНЯ ПРА ГРАФА ФАЛЬКЕНШТЭЙНА

Граф Фалькенштэйн на вараным
Аднойчы скакаў па палетку,
Ускрай дарогі ўбачыў ён
Паненку, як белую кветку.

«Куды ты, дзяўчына, вандруеш адна,
Сваіх не шкадуючы ножак?
Паедзеш, красуня, у замак са мной,
Сагрэеш багаты мой ложак».

«Не сяду я на варанога каня,
Я ведаць не ведаю пана».
«Я твой уладар, я граф Фалькенштэйн,
А ты будзь маёй каханай».

«Калі вы, як кажаце, граф Фалькенштэйн,
Калі пан шляхетны дужа,
Аддайце мне вязня з цямніцы сваёй,
Што меўся мне стаць за мужа».

«Не, вязня табе нізашто не аддам,
Зглумлю я ў цямніцы каханка,
На тое магутны я граф Фалькенштэйн,
Жывы ён не выйдзе з замка».

«Не, я не паеду, і не прасі,
Пайду я да замка пеша,
Пакуты з каханым я падзялю,
Укленчыўшы там пад вежай.

Я буду хадзіць там вакол муроў:
«Калі я цябе не ўбачу,
Каханы мой, вязень у кайданах,
Ад гора галованьку страчу».

І ходзіць, і ходзіць яна каля сцен,
Ды ўсюды пільная варта.
«Хай доўжыцца ноч хоць цэлы год,
Я мілага клікацьму ўпарта.

Ах, каб жа я мела ды востры нож,
Як панава чэлядзь у замку,
Сама графу выклік паслала б на бой,
Руку падала б каханку».

«Нягожа прымаць мне выклік твой.
Ганебна з дзяўчынай біцца.
Бяры свайго вязня і з зямляў маіх
Бяжыце, дакуль бяжыцца».

«Я край не пакіну, чаго мне ўцякаць:
Не крала я зроду нічога!
Бяру я сваё, што ад Бога мае,
І браць не хачу я чужога!»

Пераклад з нямецкай
Васіля Сёмухі.

Паданні

Грабарка

Тысячагадовая гісторыя беларускага народа памятае дзесяткі войн: вялікіх і малых, хуткацечных і зацяжных... Колькі разоў палымнела Беларусь у ваенных пажарышчах! І на пачатку васемнаццатага стагоддзя наша зямля стала месцам ваенных дзеянняў армій чужынцаў. Тады, у Паўночную вайну, пустошылі Беларусь войскі маскоўцаў і шведаў. Бязлюдзелі гарады і мястэчкі, людзі сотнямі тысяч гінулі ад голаду, следам за голадам прыходзілі эпідэміі, у лічаныя дні вынішчаючы цэлыя мясціны. Так, у 1710 годзе на паўднёвым захадзе Беларусі, асабліва на Падляшшы (цяпер паўднёвая Беласточчына, заходняя Брэстчына і поўнач Люблiншчыны), лютавала халера. Паводле легенды, адзін старац прысніў, што ўратавацца можна толькі ў адным месцы, паблізу вёскі Грабарка ля Сямяціч. Мясцовы праваслаўны святар прызнаў гэты сон за прарочы, пасяліўся сам з ацалелымі людзьмі на ўзгорку паміж старых хвояў. Людзі, пачуўшы пра цудадзейнае месца, якое абмінае зараза, збудавалі там капліцу над назвай Праабражэння Гасподняга... Ад таго часу горка Грабарка шануецца ўсім праваслаўным насельніцтвам краю (а гэта ў сваёй большасці беларусы) як месца святое. Раз у год, на Спаса, сюды збіраецца з усяе Польшчы люд, здараецца, да двух дзесяткаў тысяч, каб накінуць тут свае пакуты, нягоды. Перад вачыма кожнага, хто трапляе сюды, паўстае мора крыжоў. Гэта, нагадзіцеся, падобна да могілак. Але няма там аніводнай магілы. Кожны, хто меў нейкае няшчасце, прывозіў сюды крыж. Ёсць крыжы малыя, у чалавечы рост, і большыя. Вядома, крыж можна везці, але ўсё ж лепш несці яго на сабе. Людзі вераць: паставіш тут крыж — бяда згіне. Такім чынам утварыўся згаданы могільнік без магіл.

У дні масавага паломніцтва Святую гару пакрывае мора людзей, якія хвалююцца, мітусяцца: кожны хоча, каб менавіта на яго ўпалі кроплі асвячонай вады, каб менавіта над ім пранеслі абраз... У вачах надзея і слёзы. Але адзвініць царкоўны звон, разыдуцца па сваіх вёсках людзі. Застануцца новыя крыжы, застануцца белыя ручнікі на крыжах і засмечаны пасля фэста цвінтар...

А на наступнага Спаса сюды ізноў прыйдуць людзі, прынясуць крыжы і завяжуць на іх белыя ручнікі. Жыве не вялікасць Надзея...

Няпроста зразумець, спасцігнуць тое, што адчулі беларусы гэтых мясцін, выхаваныя на старых легендах, з дзяцінства ўсприняўшыя святасць гэтай мясціны, калі дванаццатага ліпеня 1990 г. святыня была падпалена невядомымі злачынцамі. Дарэчы, апошняя стала ўжо восьмай з ліку спаленых польскімі шавіністамі праваслаўных храмаў на Беласточчыне. Вось як адгукнуўся на падзею польскамоўны «Часопіс» (інфармацыйна-культурны бюлетэнь Усходняй Беласточчыны, лістапад 1990): «...ад царквы не засталося практычна нічога. З хуткасцю маланкі разнеслася старшая вестка: спалена царква, да якой так моцна былі прывязаны праваслаўныя ў Польшчы, царква-сімвал... Не забудзе яе ніхто, хто хоць раз абышоў яе вакол на каленях, хто хоць адну ноч правёў на Святой гары. Не забудзе яе ніхто, хто хоць адну свечку ставіў у яе падсвечнікі. Не забудзе той царквы, якая будзіць у глыбі душы кожнага з нас узнёслы, узрушаны голас...»

Болем азвалася ў сэрцах людзей тая падзея. Царква — сімвал выратавання — зрабілася ў тое лета сімвалам супрацьстаяння, узаемнага недаверу. Але ў жніўні зноў нацягнуліся да Святой гары тысячы людзей, каб засведчыць яе святасць. Цяпер, праўда, набажэнства ладзілася не ў храме, а на папялішчы...

Урад Рэспублікі Польшчы сфундаваў адбудову царквы на Грабарцы. Сабралі сродкі і вернікі. І зноў ажыла гара натоўпамі пілігрымаў, царкоўным звонам, а ўначы — песняй. Тысячы людзей сядаюць па гуртах і пачынаюць спяваць. Грабаркоўская *песня* — гэта, бадай, асобная старонка беларускага фальклору, зусім не вывучаная. У тоўстых сшытках, рукапісных зборніках прывозілі сяляне з усяго краю бог ведама кім складзеныя песні пра святых, пра нашэсце татар, пра розныя небыліцы.

Традыцыя начнога спеву пакуль жыве, хоць ніхто не ведае, колькі яшчэ пратрывае. Апошнія два дзесяцігоддзі Грабарка збірала людзей штораз менш, а гучныя кірмашы на раніцу пасля Спаса цяпер захоўваюцца толькі ў памяці людзей сярэдняга і сталага веку. Зараз людзі ўжо не ідуць пешшу дзесяткі кіламетраў з крыжам на плячах. Прыязджаюць сюды цягнікамі, аўтобусамі. Амаль ніхто ўжо не цягне вялікіх крыжоў. Вязуць іх у торбах і скураных валізках, загорнутыя ў поліэтылен ці паперу.

Але што ж прымушае людзей з году ў год калі не прыходзіць, то прыязджаць на Грабарку? Што яны тут шукаюць? Моладзь, напэўна, вабіць магчымасць прыгод у начным лясным гушчары, цікавы адпачынак. Ёсць людзі, якія прыходзяць проста паглядзець на фэст або спаткацца са знаёмымі; ёсць турысты і ёсць сапраўдныя паломнікі — азяблыя, прамоклыя. Гэта яны ўсю ноч напралёт пяюць сумныя, працяглыя песні. Але ж маліцца можна ўсюды, усюды можна быць пачутым, а тады навошта ісці на Грабарку? Адказ просты: многія людзі, асабліва старыя жанчыны, вераць, што гэта месца цудадзейнае. Іншыя ідуць сюды не толькі таму, што вераць у легенду, але і дзеля таго, каб пацвердзіць гэтую легенду, забяспечыць ёй жыццё. Бо згіне памяць аб цудзе, згіне легенда, а з ёй і нешта высокае, боскае, што тут з'яўляецца часцінкай народнай душы.

Юльян ГАЙДУК.
г. Менск.

Алег БЕМБЕЛЬ

З «падпольнай» кнігі

(26 гадоў, беларус, журналіст)

(Пазнаёміліся мы выпадкова. Я размаўляў з адным чалавекам. Ён, відаць, зацікавіўся тым, што мы гаворым па-беларуску — пра мову, і далучыўся да нашай гаворкі... Слова за словам... (ён свабодна і нават прыгожа гаворыць па-беларуску)... І вось ён ужо ў маёй хаце, дае мне інтэрв'ю... Прачытаў падборку тэкстаў і...)

— ...Должно быть два языка — равноценных. У меня два родных языка — русский и белорусский, — хотя я 100% белорус. В доме, естественно, говорят по-русски. Белорусский язык я выучил на университете (на журфаке), поэтому он у меня скорее книжный...

Язык — это дело культуры. Интеллигентный человек, являясь белорусом и живя в Белоруссии, не может, не зная этого языка, считать себя интеллигентом. Культурный, уважающий себя человек, который любит Родину... может это и высокопарно... место, где он живёт, — не может не знать и не любить языка. Язык — это ключ к сокровищам культуры... Игнорировать белорусский язык нельзя...

Нечально слышать в театрах (особенно в ТЮЗе) негодующие реплики: — Мы ведь не понимаем белорусского языка!..

Я всё-таки верю в то, что язык не умрёт...

...Современный белорусский литературный язык очень сильно отличается от языка Богушевича, Купалы, Коласа и даже Крапивы... Увы, наши писатели тоже портят язык!..

Человек должен на любом — в том числе русском — языке разговаривают лишь отдельные люди — писатели, актёры. В целом же разговорный язык — довольно странная и неграмотная смесь русских и белорусских слов... Андрей Макаёнок... Его произведения написаны на очень странном языке... Диалектизмы можно и нужно употреблять в литературе, но в меру, скажем, для характеристики героя... Но долг литераторов — воспитать речевую культуру. Нужно, чтобы со сцены звучала такая речь, которая повышает, а не консервирует общую культуру речи...

Белорусский язык — чрезвычайно мелодичный, искренний, душевный язык. И у человека, который слышит настоящую белорусскую речь, интерес к ней пробудится обязательно. Но когда со страниц книг и со сцены идёт непонятно какой — русско-белорусский язык, — извините, я этого принять не могу. Диалекты, жаргон — это не исключается. Но делать это нужно грамотно. Писать или говорить по белорусски, не владея языком, — еще хуже, чем вообще ничего не делать!... Это значит — приносить вред делу популяризации языка...

Я сам разговариваю по-русски (хотя профессионально и пишу по-белорусски) потому что не с кем общаться. Разговариваю всегда по-русски, а пишу — в зависимости от нужды. Есть темы, которые я могу освещать только по-белорусски, а есть — наоборот. Меня это особенно не волнует — проблема: «только русский» или «только белорусский». У меня есть потребность знания языка. Но я не возвожу это в абсолют. Потребности говорить у меня нет. Думаю я по-русски. Поэтому говорить — сложно...

С самого раннего детства запомнилось: как-то вместе с Лермонтовым и Пушкиным на полке я заметил томик Максима Богдановича. Почитал — и стало радостно от поразительной мелодии и тонкости этой поэзии. Вот тогда сложился взгляд и, пусть бессознательно, но захотелось знать этот язык... Жутко любил «Новую зямлю»... Хотя обычно «хрестоматийные» вещи не очень притягивают...

...Очень неприятно, что актёры белорусских театров им. Я. Купалы и Я. Коласа очень плохо владеют белорусским языком. Очень неорганичная речь... Она не оттуда (паказаў на сэрца)... Слово существует отдельно, а актёр — отдельно... То же самое и в русском — когда я слышу белорусский акцент... Когда я слышу в прекрасном спектакле «Раскіданае гняздо» в театре Я. Купалы, русицизмы — это просто невыносимо!.. Национальный репертуар — слабенький... Шукшина ставят!.. Он должен быть — но...

(Працяг будзе).

Горас МАККОЙ

БЫВАЙ, ЖЫЦЦЁ, БЫВАЙ, КАХАННЕ!

(Працяг. Пачатак у №№ 32—39).

— Пан Настаўнік, ці можна нам пагаварыць з вамі сам-насам?

— Вы можаце гаварыць свабодна. У мяне няма сакрэтаў ад панны Добсан.

— Наша справа не датычыць касмічнай свядомасці.

У вачах у яго бліснуў агеньчык, і ён цвёрда сказаў:

— Я не жадаю гаварыць на іншыя тэмы.

Дзяўчына нясмела паглядзела на яго і сказала:

— Даруйце, Настаўнік, мне можна пакінуць вас?..

Яна кіўнула галавою Джынксу і мне, пакланілася старому і выйшла. Нават не азірнулася ні разу. Я быў расчараваны: значыцца, я не абудзіў у ёй таго, што яна — ва мне. Але адразу ж вырашыў, што мне ўдасца зацікавіць яе сваёй асобаю да таго, як перастане цікавіць яна мяне...

Стары ў два вялікія крокі дайшоў да ўваходных дзвярэй і адкінуў нагою драўляшку, што падпірала іх. Дзверы зачыніліся. Калі ён азірнуўся, на твары ў яго ўжо не было ніякай стомы — ён паглядзеў на Джынкса з шалам:

— Як вы насмеліліся прыйсці сюды! Якое нахабства!..

Нарэшце! Гэтага я і чакаў.

— Хвілінку, док,— пачаў я.

— Я не хачу быць замешаным ані ў якіх гісторыях! — абсек ён.— Гэтае жыццё скончана для мяне, зусім скончана. Яны гэта ўсе ведаюць. Я ўжо больш не лячу целы. Я хачу прысвяціць сябе душам...

— Не кіпяціцеся,— сказаў Джынкс.

— Заткніся! — абарваў я яго.— Паслухайце, док, не трэба нікога лячыць. Усё, што я прашу ад вас — гэта парада, за якую я гатовы заплаціць. Нам вельмі патрэбны адвакат. А мы не ведаем, да каго звярнуцца.

— Як вы насмельваецеся парушаць мае медытацыі з такой нікчэмнай нагоды? Даведнікі нашпігаваны адрасамі адвакатаў!..

— Ды вы...' — пачаў раз'юшана Джынкс.

— Заткніся, прашу цябе! — зноў абарваў я яго.— Паслухайце, док, мы не можам выбраць адваката такім чынам.

— Я не ведаю, які адвакат вам патрэбны...

— Прашу вас, док, пагаворым сур'ёзна. Не можа быць, каб вы былі ў звязцы з гэтымі тыпамі і не чулі пра каго-небудзь...

— Прайшлі ўжо гады...

— Два гады,— абсек яго Джынкс.— Роўна два гады.

— А зараз,— распачаў я,— паслухайце мяне, док. У гэтай справе вы і драпіну атрымаць не можаце. Нам усяго толькі тэрмінова патрэбны адвакат. Я выдатна разумею вашае нежаданне зноў зблытвацца з гэтымі тыпамі і адабраю вас. Але гаворка ідзе зусім пра іншае. Мы ніколі больш не станем дакучаць вам. Ніколі больш не вернемся сюды.— («А як інакш я знайду гэтую дзяўчыну?» — падумаў я.) — Але я прашу вас згадаць хоць каго-небудзь, чыё імя вы запомнілі. Вам жа не надта хочацца, каб мы працягвалі дакучаць вам?

— Не.

— Тады падумайце і назавіце якога-небудзь адваката.

Ён глядзеў на мяне, пакусваючы вусны.

— Паспрабуйце звязацца з Кітам Манданам,— сказаў нарэшце стары.

— Дзе я яго знайду?

— У яго ёсць кантора ў горадзе.

— Дзякуй,— сказаў я.

— Адзіны спосаб, якім вы можаце аддзячыць мне, гэта ніколі больш не прыходзіць сюды.

«Не раней, чым заўтра,— падумаў я.— Заўтра ўвечары, калі яна будзе тут».

Я павярнуўся, і мы выйшлі.

— Варта трохі паправіць твой характар,— сказаў я Джынксу.— Трэба навучыцца ладзіць з людзьмі.

— Ён чокнуты. Зараз ты можаш зразумець, чаму хлопцы адчапіліся ад яго.

— Далёка не такі чокнуты, як ты думаеш.

— Не давяраю я яму. І гэтаму Мандану таксама не давяраю.

— Часу выбіраць няма. Трэба браць, што ёсць...

Джынкс дакрануўся да маёй рукі — спалохана, хутка, усё роўна як хацеў папярэдзіць мяне аб небяспецы, і я павярнуў галаву, засоўваючы руку ў кішэню, дзе ляжаў рэвальвер.

Метры за два ззаду ад нас ціха ехала ўздоўж тратуара вялікая адкрытая машына. Фары ў яе былі выключаны... За рулём сядзела тая самая дзяўчына з белым тварам і чорнымі валасамі. Я ўсміхнуўся сам сабе і паклаў рэвальвер назад. Значыцца, я наконт яе не памыліўся...

— Падвезці вас? — запыталася яна.

— З задавальненнем,— адказаў я.— Давай,— сказаў я Джынксу.

Яна спыніла машыну, нахілілася і адчыніла дзверкі. Я сеў, за мною Джынкс.

Запальваючы фары, дзяўчына ўсміхнулася...

— Дзякуй вам за ласку,— сказаў я.

— Нічога асаблівага. Куды вас падвезці?

— Да стаянкі таксі, калі вам не цяжка,— адказаў я.

— Куды вы едзеце?

— У другі канец горада.

— Гэта мне па дарозе. Вы можаце ехаць са мною, пакуль не напаткаеце таксоўку. Баюся, што іх тут зараз яшчэ доўга не будзе.

— Тады мы з вялікай падзякай згаджаемся,— сказаў я...

«Холідэй,— думаў я,— дзяўчына выдатная. Але ж ці не толькі таму ты лічыш яе выдатнай, што яна была ў цябе першая за два гады? Ці не звычайная яна самка, што выбралася з джунгляў? Хіба ты ўпэўнены, што якраз цяпер яна не забаўляецца ў ложку з якім-небудзь хлопцам, а то і з двума ці трыма разам? А гэтая мышка, ці ж стане яна так рабіць? Пэўна што не. У гэтай ёсць жаночы стрыжань. Яна не стане падстаўляцца пад першага прычасанага мопса! З ёю ты ніколі не будзеш думаць, які свіняча выверт зладзіць яна табе праз хвіліну».

— Вы даўно цікавіцеся касмічнай свядомасцю? — запытаўся я.

— Тры-чатыры гады.

— Не хачу здацца вам цёмным, але што гэта? Рэлігія ці нешта падобнае?

— Не. Гэта філасофія, якая мае дачыненне да чацвёртага вымярэння, або, дакладней, да матэматычнай канцэпцыі чацвёртага вымярэння.

— Цяпер я ўжо ўвогуле нічога не разумею,— сказаў я.

Яна засмяялася.

— Гэта вельмі цікава, паверце мне. Спадзяюся ўбачыць вас на адной з лекцый Настаўніка.

— Я не ведаю нічога пра касмічную свядомасць, наадварот, ведаю некаторыя рэчы, звязаныя з вымярэннямі. І я не зусім згодны з тэорыяй, паводле якой чацвёртае вымярэнне мае філасофскі ці матэматычны характар. На маю думку.

Здзіўленая, яна азірнулася:

— Першы раз чую такое,— сказала яна задуменна.

— Трэба нам паспрачацца або гэтым як-небудзь неўзабаве. Аб гэтым і аб некаторых іншых пытаннях,— сказаў я і зразумеў, кінуўшы на яе хуткі позірк, што яна выдатна здагадваецца, пра якія іншыя пытанні ідзе гаворка.

Джынкс падаўся ўперад.

— Вось таксоўка,— сказаў ён.

— Знойдуцца іншыя,— сказала дзяўчына.

— Мы не хацелі б доўга вам дакучаць,— сказаў я, працягваючы ёй руку і ўпотайкі ад Джынкса робячы знак, што наступным разам я ўжо буду без таварыша.

Яна спынілася ля самага тратуара. Джынкс выйшаў.

Калі я выходзіў, то зноў адчуў гэты пах парфумы і цяпер ужо згадаў марку. Гэта была *«Гуэль дэ Ночэ»*.

— Вы падбіраеце сабе парфуму з вялікім густам,— сказаў я.

— Парфуму?

— «Гуэль дэ Ночэ». Нарэшце я пазнаў яе. Я з самага пачатку хацеў згадаць, як называецца парфума, якой вы карыстаецеся, але не мог. А цяпер ужо ведаю. «Гуэль дэ Ночэ».

— Ніколі не карыстаюся парфумаю.

— Але я адчуваю яе пах. Я шмат разоў чуў яго ад вас сёння.

— Гэта ў вас фантазія разыгралася. Я ніколі ў жыцці не карысталася парфумаю.

— Дык што, ты ідзеш? — запытаўся ў мяне Джынкс.

Паціснуўшы плячыма, я выйшаў з машыны і зачыніў дзверцы. Урэшце, калі яна настойвае на тым, што не карыстаецца парфумаю, то гэта не перакрэслівае яе вартасцяў.

— Дабранач,— сказала яна.

— Дабранач.

— Дык ты ідзеш? — паўтарыў Джынкс.

Я развітаўся з ёю і пайшоў услед за Джынксам у таксоўку. Праз нейкі момант дзяўчына ад'ехала, і неўзабаве я бачыў ужо толькі дзве чырвоныя фары ўдалечыні. Джынкс выцягнуў руку і зачыніў дзверцы, круцячы галавою.

— Ніколі не чуў такой лухты,— сказаў ён.— Навошта ты забіваў сабе галаву такім ідыятызмам?..

— Памаўчы. Я ўспамінаю сёе-тое.

Я сапраўды пачаў нешта прыпамінаць...

Пах парфумы рабіўся ўсё мацнейшы, а потым, зусім раптоўна, задрыжэў кожны мой нерв, кожная часцінка майго цела. Загучэла шарманка. Усё роўна як маланкаю мяне асляпіла, ледзяным ветрам абдала, і ўсё гэта ўжо было са мною гады назад, даўно-даўно, а калі ўсё гэта прайшло, я ўбачыў белы-белы твар і чорныя, аж смаляныя валасы — гэта была мая бабуля, яна ляжала ў труне ў гасцёўні старога дома. Гарэлі свечкі, і ўвесь пакой поўніўся пахам кустоўя *«Гуэль дэ Ночэ»*, што абкружала дом...

Усёмагутны Творца, падумаў я, цяжка дыхаючы, *менавіта ж гэты пах я і адчуў у дзяўчыны!* Яна праўду казала: гэта не парфумаю пахла — гэта мроілася мне. Яе твар быў такі ж белы, як у маёй бабулі, валасы такія ж чорныя, нават знешне былі яны падобныя — бабуля мая і гэтая дзяўчына, вось і ўсё, вось у чым справа...

IX

Дзверы адчыніліся, і я ўбачыў Кіта Мандана. Гэта быў маленькі чалавечак, ростам футаў пяць сама болей, з мангольскім носам і бровамі настолькі густымі, што яны ажно вочы зацямнялі. На ім былі даўжэзны, да самай падлогі, халат і драўляныя сандалі...

Ён прапанаваў мне сесці і адразу ж запытаўся:

— Дык у чым справа?

Я сеў у глыбокі фатэль, накрыты парчовым алтарным абрусам...

— Мне патрэбна дапамога, пан Мандан.

— З-за гэтага да мяне і прыходзяць. Я не з тых людзей, якіх цікавяць бессэнсоўныя візіты. Якая дапамога?

— Юрыдычная. Парада...

— Якія ў вас грошы?

— Рэч не ў тым, колькі я іх маю цяпер, а ў тым, колькі я буду іх мець.

— Я не варажу на будучыню.

— Але гэтая будучыня не варажба. Ва ўсякім разе, гэта зусім не тое, што было ў Бэбэ Нэльсана...

Ён крыху нахіліў галаву набок і дзве-тры секунды ўглядаўся ў мяне, потым узяў з ніжняй палічкі круглага століка кардонку і працягнуў яе мне. Гэта былі цыгары, і я пакруціў галавою. Тады ён узяў адну сабе і паклаў кардонку на месца. Тут яму нешта вельмі не спадабалася. Я не бачыў, што гэта, але ён дастаў з кішэні маленькі срэбраны свісток і свіснуў. Гуку — аніякага. Тым не менш, я пачуў, як за маёй спінаю адсоўваецца парцьера, і, азірнуўшыся, убачыў слугу-негра, адзетага ў белыя, з ціку, панталоны і цёмна-шэры пуловер,— маладога, прыгожага і вельмі высокага.

— Пачысці попельніцу,— незадаволена буркнуў Мандан.

Негр адвёў руку назад — цяпер у ёй быў папяровы пакет, у які ён і сабраў з попельніцы пажаваныя, свежыя бычкі.

— Шкляначку вып'еце? — спытаўся ў мяне Мандан.

— Не, дзякую.

— Зрабі нам кавы, Альтэс,— сказаў ён слузе.

Негр не сказаў ні слова. Выходзячы з пакетам у руках, ён не паглядзеў ні на Мандана, ні на мяне. Мандан зноў нахіліў галаву набок, прыгледзеўся да мяне і нарэшце запаліў сваю цыгару — запальніца ў яго была такая вялікая, што ён трымаў яе абедзвюма рукамі. Затым ён паклаў яе на столік і ўсеўся ў фатэлі.

— Што вы гэтым хочаце сказаць: гэтая будучыня не такая варажба, як у Бэбэ Нэльсана? — запытаўся ён.

— Я хачу гэтым сказаць, што гэтая будучыня — будучыня не дурня. А Бэбэ Нэльсан быў дурнем.

— Любы чалавек, які парушае закон — дурань.

— Гэта датычыць і паліцэйскіх?

— Любы паліцэйскі, які парушае закон — двойчы дурань.

— Значыцца, дурняў хапае...

— Ведаеце некага?

— Не аднаго.

— І можаце гэта даказаць?

— Выдатна, яны ў мяне на кручку... У мяне багата доказаў, і я збіраюся скарыстаць іх ва ўласных інтарэсах. Гэтыя доказы — дынаміт, і я хачу даверыць іх такому чалавеку, якога яны будуць баяцца, бо ён умомант зваліць іх, калі яны паспрабуюць падкласці нам свінню.

— І што ж гэта за доказы?

— Дыск, на які запісана сцэна, дзе паліцэйскія ў цывільным адымаюць у мяне грошы — дакладней, восемсот долараў, усё, што засталося ў мяне ад налёту на магазін, у ходзе якога я забіў чалавека,— і назвы паліцэйскія згаджаюцца падчас гэтай сцэны саўдзельнічаць са мною ў другім замаху, які рыхтуецца.

Лоб у Мандана зморшчыўся, бровы апусціліся.

— І, мабыць, мне вы і сабраліся перадаць гэтыя... доказы?

— Вам.

— А што вы маеце на ўвазе пад гэтым: выкарыстаць гэтыя доказы ва ўласных інтарэсах? Хочаце застрахавацца ад арышту за новыя злачынствы, якія яшчэ здзейсніце?

— Нешта накшталт. У мяне яшчэ няма пэўнага плана. Не было яшчэ часу пра гэта падумаць. Гэтая гісторыя толькі што здарылася.

— Дык выходзіць так, што вы просіце мяне стаць саўдзельнікам вашых злачынстваў?

(Працяг будзе).

Памяці Яна СКРЫГАНА

18 верасня на 87 годзе жыцця згасла яшчэ адна яркая, але і надзвычай пакутлівая зорка беларускай літаратуры. Сэрца цудоўнага пісьменніка спынілася ў 16 гадзін 30 хвілін.

Сяджу побач з нябожчыкам, і не верыцца, што гэты надзіва рухавы, жвавы і руплівы чалавек ужо нас пакінуў... Згадаўся сонечны вясновы дзень 1961 года, калі на свяце паэзіі ў Віцебску я пазнаёміўся з Янам Аляксеевічам. Тады за плячыма яго былі ўжо немалыя творчыя набыткі, а разам з імі — і трагічныя старонкі біяграфіі. У 1924—1928 гг. Я. Скрыган працаваў у рэдакцыі акруговай газеты, загадчыкам Народнага дома ў Расонах, затым вучыўся на педфаку БДУ, уваходзіў у літаб'яднанне «Маладняк» і «Літаратурна-мастацкую камуну». У 1933—1936 гг. — супрацоўнік рэдакцыі «ЛіМа». З 1955 г. — рэдактар Дзяржвыдавецтва БССР, з 1959 — у часопісе «Полымя». Але дзе ж перыяд паміж 1936—1955 гадамі? У апошнім даведніку «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» наконт гэтага глуха гаворыцца: «Працаваў на прадпрыемствах Сібіры, ст. бухгалтарам у Фергане, ...на сланцава-хімічным камбінаце... у Эстоніі». Здагадваецеся, у чым справа?.. Так, амаль цэлае дваццацігоддзе пісьменнік бязвінна адпакутаваў на чужыне, стаўшы адной з ахвяр сталіншчыны.

Але трагічныя гады не зламалі яго. Аб высокай чалавечай і пісьменніцкай годнасці Я. Скрыгана найлепшым чынам гаворыць створанае ім: дзесяткі таленавітых кніг, пераклады на родную мову вядомых рускіх, украінскіх, літоўскіх, латышскіх і эстонскіх пісьменнікаў. Хоць ад афіцыйных бээсэсэраўскіх колаў вялікай падзякі Ян Аляксеевіч не дачакаўся, але галоўная ўдзячнасць Скрыгану — пісьменніку — шырокае, па заслугах прызнанне, высокая ацэнка яго твораў нашым народам.

...Калі я сядзеў ля памёршага, то позірк у роспачы міжвольна спыніўся на паперах, што ляжалі на асірацелым пісьменніцкім стале. Там я ўбачыў і нататкі-роздум пра беларускую мову «Што робіцца з мовай!», дзе аўтар абураецца калечаннем мовы ў некаторых газетах і радыёперадачах. Унізе дата: 4 верасня. Ведаю, што тады Ян Аляксеевіч знаходзіўся ў вельмі цяжкім стане. Ужо адно тое, што чалавек знайшоў сілы, каб думаць і клапаціцца пра родную мову, гаворыць само за сябе.

Дзякую табе, мой самы лепшы сябра, мой самы мудры настаўнік! Дзякую за ўсё зробленае дзеля Бацькаўшчыны!

Нізкі табе, дарагі Ян Аляксеевіч, чалавечы паклон!

В. ВІЛЬТОЎСКІ.

Алесь КІКЛЕВІЧ

З лаўкі — і ложак, і лесвіца, і карабель...

(Лінгвістычная казка)

Жыў на свеце Фэлік, дзіўны чалавек, які ўсё, што ні гаварылася, разумеў літаральна. Вось аднойчы сустракае ён сваю суседку і пытаецца:

— Добры дзень, нешта Вас не відаць...

— Бо днём на рабоце, а вечарам — на занятках: кітайскую культуру вывучаю. А часам не гаворыце на-кітайску?

— Чаму не, — адказвае Фэлік, — гавару: на-кітайску, на-кітайску, на-кітайску.

Шмат з ім было смешнага, ды ўсё і не ўспомніць. Вось, напрыклад, едзе ён аднойчы ў тралейбусе і чуе, як немаладая жанчына да яго звяртаецца:

— Дазвольце прайсці, бо я зараз выходжу.

— Зараз?! — не верыць сваім вушам Фэлік.

— Так, зараз.

— Не пушчу! — закрычаў Фэлік. — Не дапушчу самазабойства!

І ён абхапіў жанчыну абедзвюма рукамі... рукамі... ён абхапіў жанчыну аберуч. Падняўся гвалт, крыкі, а калі тралейбус спыніўся і з'явілася міліцыя, то выявілася, што жанчына ўвогуле не збіралася нікуды выкідвацца, як падумаў Фэлік, а толькі збіралася выходзіць на наступным прыпынку. Скончылася тым, што Фэлік заплаціў грашовую кару...

Было яшчэ і так. Пайшоў Фэлік у тэатр. Пачаў у гардэробе распранацца, зірк — вешалка на паліто абарвалася. Хуценька ён апрануўся ды, выходзячы, кажа здзіўленым сябрам:

— Станіслаўскі вучыў, што тэатр пачынаецца з вешалкі, а як няма вешалкі, то няма і тэатра...

Калі аднойчы цырульнік пасля стрыжкі запытаўся «Вас надушыць?», то Фэлік як апантаны сарваўся з крэсла і з крыкам «Людцы, ратуйце — душаць!» выбег з залы.

Аднойчы сябар паскардзіўся яму:

— Праз гарэлку паламаў я, браце, дроў, дык жонка ўчора ўвесь вечар пілавала...

— А чаму ж ты ёй не памагаў? — пытаецца Фэлік.

І вось праз гэту сваю асаблівасць вельмі Фэлік пакутаваў: то на смех яго выставяць, то вымову яму ўлепяць, а то, бывала, і наб'юць. Не стаў ён цярпець далей і пайшоў да свайго старэйшага брата рады прасіць: як жыць?

— Як гэта здараецца, — пытаецца Фэлік, — што ўсё ў мяне бязладна: людзі гавораць адно, а я разумею іншае.

— А гэта таму, братка, што ты да Мовы сваёй не прыслухоўваешся — якая яна.

— Што ж мне да Мовы прыслухоўвацца? — не разумее Фэлік. — Мова — каб на ёй гаварыць, няхай спраўна і служыць Чалавеку, а не зводзіць...

— Мова — не слуга Чалавеку, — адказвае брат. — яна яму роўня. Мова і ўзнікла разам з Чалавекам, і ўсё жыццё чалавечае ў сабе адлюстроўвае.

— Дык што мне рабіць, як быць? — разгубіўся Фэлік.

— Спачатку трэба зразумець, што амаль усе словы ў Мове не адно, а некалькі значэнняў маюць. Вось, напрыклад, *ісці: чалавек ідзе* — адно, *цягнік ідзе* — другое, *гадзіннік ідзе* — трэцяе, *час ідзе* — чацвёртае і гэтак далей.

— Шкада, — кажа Фэлік, — што Мова з Чалавека прыкладу не бярэ, бо ў Чалавека ж усё арганізавана і ўсё сваё месца мае.

— Гэта табе толькі здаецца, — адказвае брат. — Наадварот, Чалавек прыстасоўвае да сябе ўсе рэчы. Вось — лаўка: ты на ёй сядзіш, а як зморышся, то і прыляжаш, хоць гэта не ложак. А трэба будзе лямпачку ўкруціць, дык ты лаўку замест лесвіцы выкарыстаеш. А каб дзеці пазабаўляліся, дык пераверняш нагамі ўгару — вось будзе дзецям і карабель...

— Сапраўды так, — кажа Фэлік. — Я, напрыклад, бачыў, як мая жонка іголкай нажніцы вастрыла. А яшчэ старое кола на вяршаліну дрэва кладуць, каб на ім буслы гняздо звілі. А свечка — і свеціць, і страву на стале грэе, напрыклад, у кітайскіх рэстаранах — мне суседка распавядала.

— Ну вось бачыш, як Мова да Чалавека падобная.

— Але ж чаму ўсё ў жыцці і ў Мове так? Ці нельга, каб кожная рэч мела толькі адно прызначэнне, а кожнае слова — толькі адзін сэнс? — пытаецца Фэлік.

— Паслухай такую гісторыю, яна будзе адказам на тваё пытанне. У пачатку XVIII стагоддзя жыў іспанскі кароль Філіп III, пра якога кажуць, што ён згарэў ля каміна. Кароль любіў грэцца ля агню і вось аднойчы перасядзеў, перагрэўся і ўжо бачыць, што з ботаў дым ідзе. Закрычаў кароль, залямантаваў! Забегалі, заварушыліся, як мурашы, яго слугі ды памочнікі, а рады даць не могуць. Бо быў пры каралю спецыяльны слуга, які адсоўваў яго вялікасць ад каміна, і нічога іншага не рабіў. Ніхто, акрамя яго, выконваць гэты абавязак не меў права. Як на ліха, гэты слуга ў самы патрэбны момант як пад зямлю праваліўся! Шукалі яго, шукалі, ды не знайшлі. Так і згарэў кароль Філіп III.

— Значыць, калі б у свеце быў лад, — падхапіў яго думку Фэлік, — тады б кожнае слова мела адно значэнне, а кожная рэч — адно ўжыванне? Паколькі ж у свеце ўсё змяняецца і часцей не на карысць Чалавека, то, дзякуючы шматзначнасці, Чалавек хутчэй пераадольвае цяжкасці: няма гэтага — вазьму тое, няма таго — заманю іншым.

— Правільна. А акрамя гэтага, шматзначнасць Чалавека разумнейшым робіць: ён бачыць сувязь, напрыклад, паміж лаўкай і ложкам, лаўкай і лесвіцай, лаўкай і караблём. Мнагазначнасць выхоўвае Чалавека, робіць яго больш смелым, свабодным, дапамагае яму пазнаваць свет.

Падзякаваў Фэлік свайму брату і пайшоў дадому. На дарозе ён сустрэў тую самую суседку, што кітайцамі цікавілася. Яна заўважыла Фэліка першай і сказала:

— Добры дзень!

— У якім сэнсе? — пытаннем адказаў ёй Фэлік.

НАРОДНАЯ ЛЯКАРНЯ

ЛЯЧЭННЕ МАТАЧНЫМ МАЛАЧКОМ

Матачнае малачко — пажыўнае рэчыва, якое пчолы выпрацоўваюць з пяргі для выкармлівання лічынак пчаліных матак. Адзначым, што яно шмат багацейшае на вітаміны і амінакіслоты за выходны прадукт. Матачнае малачко — жоўта-белая, густая, нібы смятана, вадкасць, кіславатая на смак. Закладваюць яго пчолы летам у спецыяльныя ячэйкі — матачнікі. На пасеках яго вымаюць з вулляў спецыяльнымі прыладамі. У нас для збору гэтага прадукту пчалярства скарыстоўваюць стэрыльныя прабіркі, аблітыя знутры расплаўленым воскам. Пасля заканчэння збору посуд герметычна закрываюць воскам, каб не было доступу паветра. Матачнае малачко таксама кансервуюць у мёдзе (адна частка малачка на сто частак мёду, трымаюць у герметычна закрытым посудзе пры тэмпературы 0°C) або ў 40° — 45° спірце. Трэба, аднак, памятаць, што алкаголь аслабляе дзеянне малачка.

АСНОЎНЫЯ УЛАСЦІВАСЦІ МАТАЧНАГА МАЛАЧКА

а) Супрацьмікробная (знішчае вірус грыпу, дызентэрыйную амёбу, туберкулёзную палачку, трыпаназому).

б) Супрацьспазматычная. Утрымлівае ацэтылхалін, які расшырае крывяносныя сасуды.

в) Танізуючая — як крыніца вітамінаў, мінеральных соляў і мікраэлементаў.

Матачнае малачко ўжываецца для лячэння атэрасклерозу (з парушэннямі памяці, зроку і інш.), стэнакардыі (пры наяўнасці спазмаў сасудаў і болю ў сэрцы), язвы страўніка і дванаццаціперснай кішкі, бранхіяльнай астмы, алергічнага рыніту, рэўматызму і артрыту, цукровага дыябету, захворванняў печані. Матачнае малачко ўжываецца з мэтамі прафілактычнымі як сродак, што павышае засцерагальныя функцыі арганізма, дзякуючы чаму чалавек (асабліва дзіця) становіцца неўспрымальным да прастуды і іншых захворванняў. Найбольшую цікавасць матачнае малачко ўяўляе як біястымулятар. Яно амалоджвае арганізм пажылых людзей: нармалізуе крывяны ціск і колькасць халестэрыну ў крыві, павышае абмен рэчываў, здымае слабасць і стомленасць, галавакружэнне, паляпшае апетыт, сон і настрой.

Калектыў рэдакцыі газеты выказвае глыбокае спачуванне нашаму супрацоўніку Алесю Карлюкевічу з выпадку напаткаўшага яго вялікага гора — смерці бацькі.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Рэдактар Эрнэст Ялугін.

Сябры калегіі: Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Алег Куліцкі, Уладзімір Ламека, Уладзімір Содаль, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Міхась Шавыркін.

Адказны сакратар Віктар Шніп.

Наш адрас: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.

Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

МВПА імя Якуба Коласа. Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».

Наклад 7109 паасобнікаў. Зак. 1198. Індэкс 63865.